

EEN KWANTITATIEVE BENADERING VAN DE ARBEIDSPARTICIPATIE IN DE VLASSEKTOR

Het Land van Aalst (1738-1820)

Danny LAMARCQ

*„bet vlas is den rykdom van Vlaanderen en oorzaak van de
merkelyke bevolkinge, want daer by leven ontelbaere menschen”*
J. Thys *

Het belang van de huisnijverheid in pre-industrieel Vlaanderen werd door de meeste sociaal en economisch georiënteerde historici vanuit verschillende hoeken benadrukt. Hierbij kwam het aandeel van het vlas sterk op de voorgrond. Genoemde sektor werd in de plattelandseconomie aanzien als integrerend en komplementair aan de landbouw ¹.

Deels voortvloeiend uit de diepgaande impact van de huisnijverheid binnen de plattelandssamenleving, en samenhangend met de kompleksiteit van het thema, zowel als met brontechnische moeilijkheden en onvolkomenheden, worden we in de geschiedschrijving gekonfronteerd met een tweespalt wat betreft de expansie van de vlasnijverheid, inzonderheid in de late XVIIIe eeuw. De in oudere werken overheersende mening ging ervan uit dat het einde van de XVIIIe en het begin van de XIXe eeuw gekenmerkt werden door een groeiende linnennijverheid ².

Deze zienswijze werd in de veertiger jaren van onze eeuw op de helling

(*) Met dank aan Chris Vandenbroeke en Hugo Soly.

J. Thys, *Memorie of vertoog... over het uytgeven en tot culture brengen der vage en inculde gronden in de Meyerye van 's Hertogen-Bosch*, Mechelen 1792, p. 241.

(1) J.A. Van Houtte, *Economische en sociale ontwikkeling van het Zuiden*, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, VII, pp. 397-398.

C. Vandenbroeke, *Sociale en conjuncturele facetten van de linnennijverheid in Vlaanderen (late 14e - midden 19e eeuw)*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe reeks, dl. XXXIII, Gent 1979, pp. 117-174.

—, *Levensstandaard en tewerkstelling in Vlaanderen (17e-18e eeuw)*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe reeks, dl. XXXI, Gent 1977, pp. 151-189.

—, *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk*, Beveren 1981, passim.

J. Vermaut, *Nieuwe gegevens over het industrieel verleden van Roeselare en omgeving (1350-1800)*, in: *Rollariensia. Jaarboek van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Roeselare en Ommeland*, 1974.

(2) N. Briavoine, *De l'industrie en Belgique*, II, Brussel 1839.

H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, VI, Brussel 1929, pp. 171-172.

G. Jacquemyns, *Histoire de la crise économique des Flandres, 1845-'50*, Brussel 1929, p. 127.

J. Lewinski, *L'évolution industrielle en Belgique*, Brussel-Leipzig 1911, p. 68.

E. Dubois, *L'industrie du tissage de lin dans les Flandres*, Brussel 1900, p. 17.

gezet door de publikaties van E. Sabbe³. Recent onderzoek bracht daarentegen aan het licht dat een opnieuw aanleunen bij de vroegere auteurs aannemelijker schijnt⁴.

Onderhavige bijdrage dient gezien te worden in het kader van hoger aangehaalde problematiek. Het lag in onze bedoeling voor een welomschreven regio, nl. het Land van Aalst, aan de hand van drie momentopnamen een indruk op te doen omtrent het aandeel van de linnennijverheid in de tewerkstelling op het platteland. Hierbij ging onze aandacht minder naar omzet en produktiewaarden, noch naar prijzenreeksen of handelstrafieken. Eerder pogen we voor de respektievelijke parochies van het Land van Aalst de arbeidsparticipatie in de vlassesektor te ramen, of m.a.w. trachten we het aantal linnenwevers nader te omschrijven en af te zetten t.o.v. de bevolking.

De basis van onze benaderingstechniek wordt gevormd door een drietal tellingen, respektievelijk doorgevoerd in 1738, 1764 en 1820.

*

De nijverheidstelling van 1738 heeft betrekking op alle ambachtelijke activiteiten en diende volgens welomschreven richtlijnen op uniforme wijze te worden nagevolgd⁵. Het raadplegen van deze telling zou normaal alleen in afschrift kunnen gebeuren omdat het origineel, dokument nr. 4278 van de Raad van Financiën, tijdens de Eerste Wereldoorlog verloren ging⁶. Het probleem kon voor het Land van Aalst ondervangen worden, gezien in het Rijksarchief te Gent de oorspronkelijke verslagen van de verschillende parochies bewaard bleven⁷.

Niettegenstaande de duidelijke wenken van de omzendbrief, bleven de

(3) Rijksuniversiteit te Gent. Werken uitgegeven door de Faculteit van de Wijsbegeerte en Letteren, 95e aflevering, Brugge 1943.

Histoire de l'industrie linière en Belgique, in: Collection Nationale, 6me série, nr. 67, Brussel 1945.

Posthuum uitgegeven in 1975 door het Nationaal Vlasmuseum te Kortrijk: *De Belgische Vlasnijverheid, I: De Zuidnederlandse Vlasnijverheid tot het Verdrag van Utrecht (1713); II: Van het Verdrag van Utrecht (1713) tot het midden van de XIXe eeuw*.

(4) J. Vermaut, *Vijf variaties op het thema „De Belgische Vlasnijverheid”*, in: Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis 'Société d'Emulation', Brugge 1976, dl. CXIII, pp. 183-227.

C. Vandenbroeke, *Sociale en conjuncturele facetten...*, pp. 122-13.

C. Lis & H. Soly, *Armoede en kapitalisme in pre-industrieel Europa*, Antwerpen-Amsterdam 1980, p. 173.

(5) „... une liste exacte et spécifique de tous les métiers, manufactures et fabriques de quelle espece qu'ils puissent être, sans exception qui s'exercent dans la Province de la Flandre et de former laditte liste en cinq colonnes en mettant dans la première les noms des métiers manufactures et fabriques, dans la seconde la nombre actuel des maîtres, dans la troisième le nombre des garçons, dans la quatrième celui des apprentis et dans la cinquième celui des manouvriers des métiers ou manufactures qui en requierent et qui s'y trouvent presentement employes, ... (passage uit de omzendbrief aan de Staten van Vlaanderen, 31.3.1738).

(6) J. Vermaut, *Vijf variaties...*, p. 223.

(7) Rijksarchief te Gent, Land van Aalst, nr. 449.

antwoorden van de parochiale overheid geenszins verstoken van enige inspiratie. Dit brengt met zich mee dat de respectievelijke verslagen onderling nogal sterk uiteenlopen, wat de interpretatie van de globale telling zeker niet vergemakkelijkt. Zo vinden we voor een aantal parochies aangegeven welke beroepen er voorkomen, met opgave van het aantal meesters, knechten, leerjongens en handwerkers voor alle ambachten samen, doch we kunnen hieruit niet opmaken welke bijvoorbeeld het aandeel is van de wevers⁸. Anderzijds vinden we ook een aantal verslagen die uitgebreid ingaan op de tewerkstelling binnen hun parochie en onder meer ook aandacht schenken aan de landbouwactiviteit⁹. Bijzondere aandacht dient hierbij te worden besteed aan die parochies waarbij de vermeldingen nominatim gebeurden, wat ruimte openlaat voor verder geïndividualiseerd onderzoek¹⁰.

Naast deze opvallende varianten worden we bij een verdere verwerking van de telling gekonfronteerd met moeilijkheden betreffende de nomenclatuur en de normen die gehanteerd werden. Vooral met betrekking tot de linnenweverij zijn de verschillen inzake het vermelden van knechten en leerjongens legio. Hetzelfde geldt voor de handwerkers, doch aanduidingen hieromtrent ontbreken ook bij de andere ambachten nagenoeg volledig. In de weinige gevallen dat er wel handwerkers vermeld worden, stellen we vast dat eenzelfde vlag niet steeds dezelfde lading dekt. Te Balegem spreekt men van „dorschers, booters ende hantwerckers”, te Volkegem van „cnaepen ende boevers tot de lantsneeringhe”. In Viane vinden we „werkkluyden”, te St.-Denijs-Boekel „knechten exercerende den ploegh, spae, hammer, vleghel ende zoo voorts”. Het verslag van Ronse vermeldt „de gonne hunnen cost winnende met handtwercken ghelijck waeghenmaeckers, speters, boom ende hautcappers”; voor dezelfde stad wordt verder vermeld dat de wevers „geene knechten vermoghende nochte leerlingen, hunne bedienende van hemlieden vrouwen en kinderen tot het spinnen van het gaeren ende het maecken der spoelen”. De parochiale overheid van Landskouter & Gontrode verstaat onder handwerkers van wevers hetzelfde als spinsters. Te St.-Denijs-Boekel wordt met betrekking tot de linnenweverij een onderscheid gemaakt tussen „lijneweversambachten”, „leerwevers ende spinneressen” en „wevers ende spinneressen”. Het verslag van Orroir stelt : „... le nombre de 18 hostilles à faire toilles, pour lesquels employer il est constant que journalierement 6 personnes y doivent être employer, savoir pour le moins 4 fileurs et fileuses, un faiseur d'espelle qu'on dit en flamend 'spoelmaker', et le tisseran faiseur de toille”.

Deze bloemlezing illustreert het disparate karakter van de informatie. Het is duidelijk dat een dergelijke verscheidenheid niet toelaat het aandeel van alle in de vlasnijverheid betrokken personen te rekonstrueren. Een dergelijk opzet zou trouwens moeilijk te verwezenlijken zijn, rekening

(8) Het betreft hier de parochies Liefveringen, Okegem, Outer, St.-Antelinks, Voorde, Wichelen en Woubrechtgem.

(9) Balegem, Etikhove, Maarke-Kerkem, Orroir, Overboelare en Goefferinge, Roborst, Ronse, St.-Denijs-Boekel en Volkegem.

(10) Ename en Nederename, Hemelveerdegem, Liedekerke, Melden, Nukerke, Opbrakel en Viane.

houdend met het groot aantal bewerkingen die het vlas moet ondergaan vooraleer een el lijnwaad geweven is¹¹. Bovendien is bijvoorbeeld het spinnen zo verbonden met het Vlaamse platteland dat de steller van het samenvattend verslag met betrekking tot het Land van Aalst vermeldt: „Het wercken vande canten ende spinnen vande gaerens is de exercitie van meest alle de vrouwspersoonen vanden lande, ende midtsdien alhier niet opgenoemen”.

Maar zelfs indien we ons beperken tot de linnenweverij, moeten we de nodige omzichtigheid in acht nemen. Hoger aangehaalde opwerpingen in verband met het vermelden van knechten, leerjongens en handwerkers maken alvast duidelijk dat het bepalen van alle „wevers” problematisch is. Om deze moeilijkheden te omzeilen, beschikken we nochtans over een alternatief dat erin bestaat alleen rekening te houden met de „meesterwevers”.

Hierbij dienen we de omschrijving „wever” als synoniem te zien van „linnenwever”. De verslagen laten hierover weinig twijfel bestaan, getuige de gebruikte terminologie: „lijnewevers”, „lijnwaetwevers”, „wevers van lijnwaet”, „wevers van lijne laeckenen”, „wevers van lijne” en „laeckewevers”. Slechts in drie parochies vinden we aanduidingen over andere dan linnenwevers, met name 3 „fenelle ende chamoisewevers” te Strijpen, „lijnwaed ende tijckwevers” te Zottegem en één „tijckwever” te Grotenberge. Verwarring met de tapijtweverij is uitgesloten omdat dit ambacht op een duidelijk verschillende manier wordt omschreven: „tapijtwerckers”.

Het hanteren van de „meesterwevers” als meter voor de omvang van de linnenweverij binnen een parochie biedt bovendien de mogelijkheid de telling van 1738 te vergelijken met deze van 1764 en 1820. Laatstgenoemde tellingen geven immers nagenoeg alleen informatie over het aantal „meesters”¹². Een derde voordeel bestaat erin dat we onze gegevens kunnen aanvullen met inlichtingen over het aantal getouwen. Het weinige cijfermateriaal hierover voorhanden in de telling zelf, laat vermoeden dat het aantal „meesters” vrijwel samenvalt met het aantal getouwen: te Nukerke beschikken 88 meesters over 92 getouwen; te Melden vinden we 50 wevers en 51 getouwen terug. In de literatuur worden analoge vaststellingen gemaakt: weinig wevers houden meer dan één getouw in werking¹³. Voor de parochies waar de wevers niet vermeld worden, maar wel het aantal getouwen, kunnen we op die manier het aantal „meesters” benaderen¹⁴.

*

(11) Vluchtig overschouwd, ondergaat het oogstrijpe vlas de volgende bewerkingen: slijten, roten, stuiken en drogen, breken („boken”), zwingelen, kammen, hekelen, spinnen, haspelen, spoelen en weven. (cfr. J. De Brouwer, *De Staten van Goed als bron voor het leefmilieu gedurende de 17e en 18e eeuw te Haaltert en te Kerksken*, in: Het Land van Aalst, jg. XXIV, 1977, nr. 1, pp. 28-29).

(12) In 1764 wordt het aantal „metiers de tisserand” opgegeven; in 1820 vinden we het aantal „lijneweverijen” of „vlasfabrieken” terug.

(13) J. De Brouwer, *De Staten van Goed...*, pp. 36-40, noteert in de periode 1730-39 te Haaltert en te Kerksken 40 wevers en 46 getouwen.

(14) Dit geldt voor: Lemberge, Merelbeke, Orroir, Overboelare en Goefferinge en Volkegem.

De nijverheidstelling van 1820¹⁵ heeft zoals de telling van 1738 de ambachtelijke activiteit als onderwerp. Onder de hoofding „Fabrieken en werkwinkels” worden, op voorgedrukte formulieren, inlichtingen ingewonnen per gemeente. Achtereenvolgens vraagt men naar het aantal „fabrieken”, of er ja dan neen 'drijfkracht' wordt gebruikt, het aantal „werklieden” en het dagloon dat deze verdienden. Verder wordt er uitvoerig aandacht besteed aan de markt- en handelssituatie.

Deze telling verschaft ons een aantal gegevens in verband met de linnenweverij. Jammer genoeg werd het weven blijkbaar niet altijd tot de „fabrieken” of „werkwinkels” gerekend, zodat nogal wat leemten optreden: in 22 van de 102 gemeenten werden geen wevers vermeld¹⁶. Dat 1/5 van de gemeenten volledig verstoken zou blijven van enige linnennijverheid zou een grove onderschatting van die sektor inhouden. We mogen hier alvast uit onthouden dat een zeker wantrouwen bij het benaderen van deze telling gerechtvaardigd is.

Meer nog dan in de verslagen van 1738 worden we in de telling van 1820 gekonfronteerd met sterk uiteenlopende antwoorden, waarbij nadere aanduidingen betreffende de „werklieden” of knechten nagenoeg volledig ontbreken. Wanneer er toch nader gespecificeerd wordt, krijgen we formuleringen als: „zonder werklieden” en „zonder werklieden dan hunne vrouw en kinderen”. In een aantal gevallen wordt onder de rubriek „werklieden” een zelfde aantal opgegeven als er „linnenweverijen” zijn; elders komt het aantal „werklieden” overeen met het aantal getouwen.

Indien we ons beperken tot het aantal „linnenweverijen” of „vlasfabrieken”, blijft de informatie een dispaaraat karakter behouden, getuige de volgende voorbeelden. In Letterhoutem worden 49 getouwen opgegeven; hiervan zijn er „beurtelings 18 in werkzaamheid” en zijn er 59 wevers. Te Aspelare worden 72 getouwen aangegeven „die maer en werken geduerende de 6 wintermaenden, zonder werklieden dan hunne vrouw en kinderen”. Borsbeke telt 45 wevers en 31 getouwen, „bij beurte 20 in werk”. Zonnegem telt 7 wevers en 13 weefgetouwen waarvan er 4 „beurtelings in werkzaamheid” zijn. Analoge aanduidingen vinden we terug te Burst, Bambrugge en Ressegem. Het verslag van Wanzele vermeldt: „25 getouwen, in aanmerking genomen dat de 25 getouwen maar 't jaar door gebruikt wierden vóór 1814. Sedert dit tijdstip tot hedent worden dezelve wijinig meer alsoo voor eigene noodzaekelijckheyd bewerkt”. Te Orroir zijn er 33 getouwen, maar slechts 10 „die weven”. In Merelbeke komen 82 weefgetouwen voor „waarvan het merendeel tegenwoordig ledig staan bij gebrek van werk”. Te Kerkem is de linnenweverij op „1/3 gekomen sedert 1814”. Wichelen telt 110 getouwen en 130 wevers., „zowel mannen als

(15) Rijksarchief te Gent, Hollands Fonds nrs. B 120 en B 121. We houden eraan hier de heer Anthony De Jongh te danken voor het doorspelen van een aantal gegevens.

(16) Dit ondanks de speciale omzendbrief die werd verspreid i.v.m. de vlasnijverheid. Zo lezen we in het verslag van St.-Lievens-Houtem: „Om te voldoen aan de vroege vervat bij de circulaire van de edele heeren staeten vanden 18den april, oprechtelijk den handel van vlas, wordt er door het bestuer deser gemeente geobserveert...”.

vrouwen". Te Massemen-Westrem hebben „het meeste deel der landbouwers" een getouw.

In de meeste gevallen wordt alleen óf het aantal „vlasfabrieken" óf het aantal getouwen vermeld; soms vinden we beide samen. Laatstgenoemde aanduidingen laten toe de verhouding wevers/getouwen te bepalen. Berekeningen in dat verband geven de volgende resultaten: 0,53 (Volkegem) à 1,04 (Heldergem) getouwen per wever, met een gemiddelde waarde van 0,94 en als modus 1 (in 11 van de 20 vermeldingen).

*

In tegenstelling tot de verslagen van 1738 en 1820 die echte nijverheidstellingen zijn, is de telling van 1764 van een totaal verschillende aard. Het betreft hier de „parochiebeschrijvingen" voor het Land van Aalst, opgesteld in opdracht van commissaris de Patin¹⁷. In deze verslagen wordt een fiscaal georiënteerde situatieschets opgehangen voor iedere parochie van het Land van Aalst. Het nr. 606 behandelt iedere parochie afzonderlijk. Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan de grond (totale oppervlakte, aard van het grondgebruik, waarde van de grond), de nijverheidsgewassen (bezaaide oppervlakte, opbrengstwaarde en prijs van koolzaad en vlas), de linnennijverheid (aantal wevers en spinsters) en het aantal winkels. In een tweede rubriek behandelt de Patin de bevolking, of eerder de belastingsplichtige. Er wordt aangegeven hoeveel personen molenrecht betalen, hoeveel er „insolvable" zijn, wie in de ommestelling is opgenomen in 1764 en hoeveel „taillables" er waren omstreeks 1700 en ca. 1725. In een laatste rubriek wordt nagegaan hoe het ommestellen gebeurt en wat het aandeel ervan is in de totale belasting. Als slot wordt de financiële toestand van de betrokken parochie nader omschreven. Al deze informatie werd in het nr. 604 statistisch verwerkt. De cijfergegevens werden in verschillende tabellen samengebracht. Deze inlichtingen werden ter plaatse ingewonnen. De manier waarop dit gebeurde, kunnen we rekonstrueren aan de hand van een nota, ingesloten in het nr. 604¹⁸.

In het kader van deze bijdrage werd slechts een deel van de informatie grondig doorgenomen. Zo besteedden we bijvoorbeeld weinig aandacht aan grond- en pacht prijzen¹⁹ en aan de fiskaliteit.

Een eerste reeks gegevens heeft de teelt van de nijverheidsgewassen als onderwerp. De „tabelle relative à la culture du lin et du colsat..." geeft voor de verschillende parochies de bezaaide oppervlakte, de opbrengstwaarden en de prijs van vlas en koolzaad²⁰. Voor de verwerking van deze vermeldingen beperken we ons tot het bepalen van het aandeel van de vlas-

(17) Algemeen Rijksarchief te Brussel, Fonds Junta, Besturen en Beden, nrs. 600-609, en vnl. de nrs. 604 (statistisch) en 606 (beschrijvend).

(18) Zie bijlage 1 (Met dank aan de heer Herman Van Isterdael voor het signaleren van dit dokument).

(19) H. Van Isterdael, *Evolutie van de grond- en pacht prijzen te Okegem (17de-18de eeuw)*, in: Het Land van Aalst, jg. XXXII, 1980, nr. 5-6, pp. 195-225.

(20) Koolzaad was het meest verspreide oliehoudend gewas. Op vruchtbare, leemachtige bodems kwam het vaak samen met vlas voor.

en koolzaadkultuur. Hierbij berekenen we de procentuele verhouding tussen de bezaaide oppervlakte en de totale uitgestrektheid van de parochie.

Tabel : % aandeel van de vlas- en koolzaadteelt (1764)

	<i>min.</i>	<i>max.</i>	<i>gemidd.</i>
vlas	0,42 %	8,70 %	2,82 %
koolzaad	0,00 %	16,29 %	3,54 %

De totale vlasteelt wordt geraamd op 1845 bunder (2269 ha.), met een produktie van 384.744 „stenen”. De totale bezaaide oppervlakte koolzaad wordt geschat op 2337 bunder (2874 ha.), met een opbrengst van ca. 54.000 „zakken”²¹. Volledigheidshalve vermelden we nog dat er ca. 250 à 300 bunder (307 à 370 ha.) hop werd geteeld, wat neerkomt op 0,41 % van de totale oppervlakte. Aangenomen dat 60 à 70 % van de totale oppervlakte wordt ingenomen door akkerland²², zou de vlasteelt 3,90 à 4,30 % vertegenwoordigen; het aandeel van de koolzaadkultuur zou dan 4,93 à 5,76 % bedragen.

Voor het Schelvedepartement noteert G.C. Faipoult de volgende waarden :

Tabel : % aandeel van de vlas- en koolzaadkultuur²³

	<i>t.o.v. de totale opp.</i>		<i>t.o.v. het akkerland</i>	
	1789	jaar IX	1789	jaar IX
vlas	2,94 %	2,40 %	5,08 %	4,07 %
koolzaad	2,32 %	2,03 %	4,01 %	3,44 %

Omstreeks het midden van de XIXe eeuw wordt in Oost-Vlaanderen 5,9 % van de landbouwgrond door vlas ingenomen²⁴. Het aandeel van de koolzaadteelt belooft in de arrondissementen Aalst en Oudenaarde res-

(21) Het betreft hier zakken „Geraardsbergse maat”. Dit totaalcijfer is een raming : „... le mesure de ces sacs étant différente en plusieurs villages, le résumé additionnel de tout le nombre respectif des sacs de ces villages n'auroit pas donné un total qui fut uniforme dans toutes ses parties...”. „... en le proportionnant à celui des terres du Quartier de Boulers dont le recolte revient par bonnier à environ 23 sacs mesure de Gramont, le nombre de sacs monteroit à 54.017”.

(22) G.C. Faipoult, *Mémoire statistique du département de l'Escaut*, Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis, Documenten nr. 3, Gent 1960, p. 149, raamt in 1789 het percentage akkerland op 57,86 %.

Voor Velzeke werd in 1700 67,5 % en in 1800 69,2 % akkerland genoteerd. Cfr. D. Lamarq, *Een geïntegreerd sociaal-economisch diepteonderzoek van het platteland in Z.-Vlaanderen : De parochie Velzeke in de XVIIe-XVIIIe eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, R.U.G., 1980, pp. 233-234.

(23) G.C. Faipoult, *o.c.*, p. 149.

(24) C. Vandenbroeke, *Agriculture et Alimentation*, Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis, publicatie nr. 49, Gent-Leuven 1975, p. 382.

pektievelijk 6,4 en 4,0 %²⁵. We mogen aannemen dat het Land van Aalst tot de gebieden behoort waar zowel vlas als koolzaad een grote verspreiding kennen.

In hoeverre er verschillen optreden inzake de vlas- en koolzaadkultuur binnen het Land van Aalst, kunnen we aflezen uit een tweetal kaarten waarbij we per parochie het vlas- en koolzaadareaal optekenden²⁶. Het zwaartepunt van de vlasteelt situeert zich in de Baronie Boelare en in het noord-oostelijk grensgebied van het Land van Aalst. Minima vinden we terug in het Kwartier Rode, in het westen van het Kwartier Aalst en in het oostelijk grensgebied van de kasselrij. Het koolzaadareaal is het meest uitgesproken in het zuidoostelijk deel van het Land van Aalst (o.a. de Baronie Boelare). Geringere waarden noteren we in het zuidwesten, terwijl absolute minima zich in het noorden situeren.

Uitgaande van de bezaaide oppervlakte kunnen we de impact van de vlasteelt afzetten t.o.v. de totale bevolking. Wanneer we aannemen dat één ha. gemiddeld 550 kg. gehekeld vlas oplevert²⁷, belooft de totale vlasproductie in het Land van Aalst 1.247.950 kg. De 22.392 huishoudens, gemiddeld samengesteld uit 5 leden, wat neerkomt op een totale bevolking van 111.960 inwoners²⁸ hebben om de eigen behoeften te dekken elk 6 pond vlas nodig²⁹. De totale behoefte bedraagt dus 671.760 pond of 302.292 kg. Dit maakt dat de vlasproductie de interne behoeften overstijgt met 945.658 kg., of anders uitgedrukt: in de totale produktie draagt het aandeel van de interne behoeften 24,22 %, terwijl $\frac{3}{4}$ ervan voor export beschikbaar is. De verslagen van de Patin leren ons dat er in 1764 in het Land van Aalst 8047 weefambachten („metiers”) werkzaam zijn. Aangenomen dat de totale produktie gelijkmatig verdeeld zou zijn, beschikt elk ambacht over 155,08 kg. of 344,3 pond gehekeld vlas. Nu is er om één el linnen te weven $\frac{3}{4}$ pond gekamd vlas nodig³⁰. De geproduceerde grondstof zou derhalve volstaan voor het weven van 460 el linnen per „ambacht”; verminderd met 10 à 15% blijft hiervan 410 el over. Uit de literatuur weten we dat gedurende de tweede helft van de XVIIIe eeuw een doorsnee wever gemiddeld 2 uur werkt aan één el linnen. Als voltijdse bezigheid levert die modale wever 8 à 10 arbeidsuren per dag³¹. Met een dergelijk arbeidsritme zou de grondstofvoorraad volstaan voor 91 à 102 weefdagen. Hieruit kunnen we besluiten dat, in de veronderstelling dat alle wevers full-time huisnijverheid bedrijven, de vlasproductie amper zou volstaan om $\frac{1}{3}$ tot $\frac{1}{2}$ van hen continu aan het werk

(25) Idem, p. 421.

(26) Zie bijlage 2 en 3.

(27) E. Dubois, *L'industrie du tissage...*, p. 34.

(28) Dit bevolkingscijfer slaat alleen op de parochies waarvoor we de nodige vermeldingen terugvonden. Het gaat hier dus niet om de totale bevolking van het Land van Aalst; onder meer de steden Aalst, Geraardsbergen en Ronse zijn in onze waarde niet begrepen.

(29) C. Vandenbroeke, *Agriculture...*, p. 380.

(30) C. Vandenbroeke, *Agriculture...*, p. 379. Deze waarde dient voorzichtigshalve vermeerderd te worden met 10 à 15 %, rekening houdend met de verliezen aan grondstof tijdens het weven.

(31) C. Vandenboeke, *Facetten...*, p. 126.

te houden. Nu blijkt uit meerdere vaststellingen dat de huisnijverheid in ruime mate een aanvullende activiteit was, waarbij meer bepaald geweven werd in de naar landbouwnormen „dode” (winter-)maanden. Aanduidingen hieromtrent vinden we terug voor 1738, 1764 en 1820. De volgende citaten maken dit duidelijk :

- Overboelare en Goefferdinge (1738) : „84 getauwen dewelcke des win(s)ters meest geuseert worden ende der somers seer weynig”.
- Gentbrugge (1764) : „On n’y comte que 17 metiers de tisserants auxquels les habitants ne travaillent pour la plus part que pendant l’hiver”
- Woubrechtgem (1764) : „15 metiers de tisserans sont continuellement employées outre quelques autres qui le sont peu”
- St.-Maria-Oudenhove (1764) : „200 metiers, dont un moitié n’est employé que peu”
- Robort (1764) : „40 metiers dans quelques uns ne sont employé que pendant l’hiver”
- Michelbeke (1764) : „60 metiers. Plusieurs de ces metiers seroient peu employés sinon en hiver”
- Aspelare en Idegem (1820) : „de weefgetouwen en werken maer gedurende de 6 wintermaanden”.

De verslagen van Etikhove en Maarke-Kerkem (1764) maken het mogelijk het aandeel van de voltijdse wevers nader te omschrijven. Eerstgenoemde parochie vermeldt 89 „meester-lijnewevers” (55 %) en 73 „huyshoudende personen doende het lijneweven ende landtsneiringhe” (45 %). Te Maarke-Kerkem vinden we precies de omgekeerde verhouding, nl. 76 meesterwevers (45%) en 92 wevers-boeren (55%). In deze parochies zou dus grosso modo de helft van de wevers permanent en uitsluitend van de huisnijverheid leven. In hoeverre we deze situatie mogen veralgemenen, blijft echter de hamvraag. Wel dient erop gewezen dat beide parochies een erg hoog percentage wevers kennen (55 en 67 % van het aantal huishoudens).

Rekening houdend met de hoger uitgewerkte hypothese kunnen we alvast aannemen dat er in het Land van Aalst een aanzienlijke vlasimport moet plaatsgrijpen teneinde de getouwen regelmatig op gang te houden. In de verslagen van de Patin vinden we in dat verband de volgende aanduidingen :

Tabel : verhouding tussen vlasproduktie (P) en -verwerking (V) ³²

	$P < V$	$P = V$	$P > V$
aantal vermeld.	91	16	20
%	71,65	12,60	15,75

(32) In bijlage 4 werd voor elke parochie de verhouding tussen de vlasproduktie en de vlasverwerking in kaart gebracht.

Bijna $\frac{3}{4}$ van de parochies verwerken meer vlas (weven en spinnen) dan ze zelf verbouwen. Slechts 16 % van de lokaliteiten kweken meer vlas dan nodig om hun wevers en spinsters van de nodige grondstof te voorzien. Voor laatstgenoemden geldt de opmerking: „... quant au lin, les mannans le vendent (la plus part) vers ou simplement peigné...”³³.

Voor een zestal parochies wordt in de verslagen opgegeven hoeveel vlas de wevers en spinsters verwerken. Te Denderhoutem en te Hundelgem wordt tweemaal meer vlas verwerkt dan plaatselijk geoogst, te Haaltert en Kerksken 3 maal meer, te Oordegem en te Smetlede 4 maal meer en te Lemberge $\frac{1}{3}$ meer. In Wijlegem wordt daarentegen slechts $\frac{1}{4}$ van de oogst verwerkt. Deze aanduidingen laten ons toe, naar analogie met hoger gevolgde methode, bij benadering te berekenen hoeveel arbeidsdagen deze vlasvoorraad dekt. Hierbij gaan we uit van de veronderstelling dat alle grondstof tot linnen gegeven wordt. Verder nemen we aan dat er 8 à 10 uur per dag gewerkt wordt. We komen tot volgende resultaten: Denderhoutem, 72 à 90 dagen; Wijlegem, 60 à 75 dagen; Hundelgem, 96 à 120 dagen; Haaltert en Kerksken, 108 à 135 dagen; Lemberge, 144 à 180 dagen en Oordegem-Smetlede, 173 à 216 dagen. Deze waarden bevestigen het deels aanvullend karakter van de linnennijverheid in het Land van Aalst.

Een tweede reeks gegevens uit de verslagen van de Patin heeft betrekking op het aantal wevers en spinsters. Onder de hoofding „Fabriques de toilles” wordt voor ieder parochie het aantal „metiers de tisserants” opgegeven. Daarnaast vinden we in de „parochiebeschrijvingen” nog tal van inlichtingen, inzonderheid over het spinnen.

Het spinnen is blijkbaar enorm sterk vertegenwoordigd, en dit in nageenog alle parochies van het Land van Aalst. Voor meerdere lokaliteiten wordt opgemerkt „qu'il ne se feroit guerres plus de toilles que se qu'ils en consume”, terwijl er gelijktijdig op gewezen wordt: „mais les mannans s'emploient davantage à filler”³⁴.

De verslagen bevatten weinig kwantitatieve gegevens; alleen voor het Land van Zottegem wordt het aantal spinsters vermeld. Om deze waarden te evalueren moeten we ze in relatie brengen tot de bevolking, of meer bepaald tot de vrouwelijke bevolking, want zowel uit de tellingen van 1738, 1764 en 1820 als uit de literatuur, blijkt dat het vlasspinnen in hoofdzaak een vrouwelijke aangelegenheid was.

Gebruik makend van de demografische gegevens voor het Schelvedepartement kunnen we het aandeel van de vrouwelijke populatie ouder dan 10 jaar op ca. 37 % van de totale bevolking schatten³⁵. Wanneer we deze verhouding toepassen op het bevolkingscijfer door de Patin zelf opgetekend, kunnen we het procentueel aandeel van de spinsters t.o.v. de vrouwelijke bevolking bepalen. Dit geeft de volgende resultaten:

(33) De Patin, verslag van de parochie Rozebeke.

(34) Ressegem en Borsbeke, Woubrechtgem, Leupegem, Meilegem, Nederzwalm, Welle, Teralfene, Haaltert en Kerksken, Lombeek en Moorsel.

(35) G.C. Faipoult, *o.c.*, pp. 25-26. Het Schelvedepartement telt in 1789 585.609 inwoners, waarvan 298.539 of 50,98 % vrouwen. De leeftijdsgroep ouder dan 10 jaar telt 426.821 personen, waarvan 50,89 % vrouwen of 217.593 individuen. Deze 217.593 personen vormen 37,16 % van de totale bevolking.

Tabel : % spinsters t.o.v. de vrouwelijke bevolking (1764)

	aantal spinsters	% spinsters
Erwetegem	380	93,60
Godveerdegem	100	96,15
Grotenberge	175	86,21
St.-Goriks-Oudenhove	200	75,52
Strijpen	200	59,52
Velzeke	200	37,88
Wijnhuize	65	83,33

Met uitzondering van de parochie Velzeke is veruit de meerderheid van de vrouwen als spinster bedrijvig. Een dergelijke grote verspreiding van de vlaspinnerij vinden we ook in de tellingen van 1738 en 1820. Wat de eerstgenoemde telling betreft, wezen we hoger reeds op de ruime vrouwelijke participatie in de vlassector. Ter aanvulling kunnen we nog vermelden dat in de parochie Teralfene 100,00 % van de vrouwen spint, in Erembodegem 79,24 % en in Gontrode en Landskouter 90,91 %. Gelijklopende aanduidingen vinden we in de nijverheidstelling van 1820. Te Gavere wordt het spinnen beoefend „in alle huishoudens sonder onderscheyd”, te Semmerzake door $\frac{2}{3}$ van de bevolking. De steller van Lede merkt op : „Vóór 1814 was bijna het gansche deel der bevolking van het vrouwelijk geslacht gebruikt tot het vlaspinnen en hekelen, wel te verstaen buyten den noodigen tijdt tot het bebouwen der landen”. Dezelfde situatie geldt voor Impe waar „bijna al het vrouwvolk” spint, en te Wanzele : „den nombre van spinneressen en kan niet nauwkeurig aangewezen worden aangezien om zoo te zeggen het gansche deel der bevolking van het vrouwelijk geslacht spinneressen zijn”.

Dat de spinsters de wevers numeriek overstijgen hoeft weinig verwondering te wekken, vermits meerdere spinsters nodig zijn om één wever van de nodige grondstof te voorzien. Aanduidingen in dat verband vinden we in het verslag van Orroir (1738), waar wordt opgemerkt dat er minstens 4 spinsters en 1 spoelmaker nodig zijn om één getouw draaiend te houden ³⁶.

Afgaande op de vermelding van spinnewielen e./o weefgetouwen in de Staten van Goed, kunnen we aannemen dat het vlaspinnen in ruime mate op de verkoop was gericht.

(36) Deze verhouding tussen spinsters en wevers vinden we terug in de waarden van G.C. Faipoult. Het Schelvedepartement telde ca. 1800 101.033 spinsters en 21.821 wevers, of 4,63 spinsters per wever. (G.C. Faipoult, *o.c.*, p. 165).

Tabel : % Staten van Goed waarin spinnewielen (S) e./o. weefgetouwen (G) vermeld worden

	S	G	S+G
Haaltert en Kerksken ³⁷			
1700-1749	79,3	59,7	48,6
1750-1759	84,0	71,1	61,0
Lede ³⁸			
1706-1755	80,4	47,9	38,6
1756-1795	80,4	49,9	40,5

Niet alleen overtreft het aantal huishoudens waar gesponnen wordt het aantal wevers, maar bovendien spitst een niet onbelangrijk deel van de wevers (ca. 10%) zich uitsluitend toe op het weven, zonder zelf (gedeeltelijk) in de eigen garensbehoefte te voorzien. We mogen derhalve voor het Land van Aalst aannemen dat „veel boerinnen met hun dochters en hun meiden het vlas sponnen dat de boer spinklaar had bewerkt, om het achteraf aan de wevers te verkopen” ³⁹.

De verslagen van de Patin geven in de derde plaats een antwoord op de vraag : waar worden de geweven stukken in de handel gebracht? Voor elke parochie vinden we aangegeven in welke stad de surplus-productie van de wevers wordt verkocht. Hierbij stellen we vast dat we binnen het Land van Aalst een aantal regio's kunnen afbakenen, rekening houdend met de hoofdcentra van de linnenhandel (Gent, Aalst, Geraardsbergen, Oudenaarde en Ronse). Het noordwestelijk deel van de kasselrij is afgestemd op Gent, het noordoosten op Aalst, het zuidoosten op Geraardsbergen en het zuidwestelijk gebied op Oudenaarde en Ronse. Tegelijkertijd komen nog een aantal (voor het Land van Aalst) minder belangrijke centra voor, m.n. Ath, Brussel, Dendermonde, Edingen, Kortrijk, Lessen, Lokeren, Ninove en Zottegem.

Meerdere parochies zijn gelijktijdig georiënteerd op verschillende markten. Zo verkopen de wevers van Roborst hun stukken te Oudenaarde, Geraardsbergen, Zottegem en Ath. Bij het vergelijken van de afstand tussen de parochie waar de stukken geweven worden en de stad waar ze verkocht worden, varieert deze van 5 tot 25 km. De maximale afstand bedraagt, op enkele uitzonderingen na, hoogstens 15 à 20 km. Dit is nagenoeg 30 à 40 km. (heen en terug), of 6 à 8 uur gaans, de limiet van een dagreis te voet : „Met den koepon van 40 kg. op den rug trokken onze moedige kerels 's morgens weg om 's avonds thuis te komen” ⁴⁰.

(37) J. De Brouwer, *De Staten van Goed...*, p. 40.

(38) J. De Brouwer, *Aanvullende familiale bedrijvigheden te Lede, vóór de Franse Revolutie*, in : Het Land van Aalst, jg. XIV, 1962, nr. 6, p. 274.

(39) M. Ryckaert, *De huisweverij te Zomergem*, in : Appeltjes van het Meetjesland, nr. 24, 1973, p. 160.

(40) H. Buyse, *Uit het dorpsleven te Velzeke voor en na de laatste eeuwwisseling*, in : Jaarboek van de Zottegemse Kulturele Kring, XXIV, 1980, p. 51 (overname uit de doktrale skriptie : *Het dialect van Velzeke. Proefschrift ter verkrijging van de graad van Doctor in de Germaanse Philologie aan de Universiteit van Gent* (1929)).

Het meest opmerkelijk gegeven bestaat uit de geografisch erg beperkte aanwezigheid van „kutsers”. Deze reizende kooplieden gingen ter plaatse de geweven stukken opkopen, aan een gereduceerde prijs, om ze vervolgens zelf in de stedelijke marktcentra van de hand te doen ⁴¹. Uit de verslagen blijkt dat deze „kutsers” uitsluitend voorkomen in het noordwestelijk deel van de kasselrij, dus in het gebied dat in hoofdzaak op de Gentse markt was gericht. Slechts in een tiental parochies wordt hun aanwezigheid vermeld ⁴².

Rekening houdend met enerzijds hoger genoemde gegevens en met anderzijds de weefgraad, kunnen we nagaan in hoeverre de weefgraad van een parochie verband houdt met de nabijheid van een marktcentrum. Met andere woorden, neemt de weefgraad toe naarmate de parochie dichter bij een marktcentrum ligt?

Een indicatie dienaangaande kunnen we terugvinden door de weefgraad te berekenen van respectievelijk de parochies grenzend aan een marktcentrum en de lokaliteiten grenzend aan genoemde parochies.

Tabel : weefgraad (1764)

<i>regio</i>	<i>aangrenzende gemeenten</i>	<i>grenzend a.d. aangrenzende gemeenten</i>	<i>(dekenaat)</i>
Ronse	76,3 %	44,8 %	46,2 %
Geraardsbergen	55,8 %	43,5 %	45,7 %
Aalst	13,6 %	26,5 %	17,0 %

Voor de regio's waar het zwaartepunt van de linnenweverij zich bevindt, met name het zuidelijk deel van het Land van Aalst, blijkt er een verband te bestaan tussen de omvang van de weefgraad en de ligging t.o.v. het marktcentrum.

Voor het Aalsterse, een gebied met een geringere weefgraad, blijkt dit niet op te gaan.

*

Bij het bepalen van de omvang van de linnenweverij is, behalve de aanduidingen omtrent het aantal wevers, een vrij degelijke kennis van het bevolkingscijfer vereist. Een procentuele verhouding tussen het aantal wevers en de totale bevolking is immers de aangewezen weg om vergelijkingen in tijd en ruimte door te voeren. Gegevens over het bevolkingscijfer vinden we echter niet terug in de telling van 1738, noch in deze van 1820, zodat we bijkomende bronnen moeten raadplegen.

(41) „Toutes ces toiles sont vendues au marché de Gand par des marchands qui parcourent le pays, nommé 'Keutsaters' (De Patin, verslag van Scheldewindeke).

(42) Lemberge, Moortsele, Melsen, Bottelare, Munte, Landskouter, Scheldewindeke, Dikkelvenne, Paulatem, St.-Maria-Latem, Welden en Hermelgem.

Voor het begin van de XIXe eeuw stelt dit weinig problemen omdat we beroep kunnen doen op gepubliceerd cijfermateriaal. Zo vinden we in de *'Mémorial administratif de la Flandre orientale'* van 1821 de bevolkingscijfers voor 1818 terug⁴³.

Gelijkaardige gegevens ontbreken in de pre-statistische periode nagenoeg volkomen, wat met zich meebrengt dat voor de verwerking van de telling van 1738 bijkomend archiefonderzoek zich opdringt. Eén van de meest relevante alternatieven vormen de kommunikantencijfers. Het aantal personen dat aan de paasplicht voldeed, werd door de parochiale overheid vrij systematisch bijgehouden en aan de deken, tijdens diens jaarlijks bezoek, medegedeeld. Het doornemen van de dekanale verslagen laat derhalve toe voor elke parochie het aantal kommunikanten te achterhalen. Deze tijd-rovende bezigheid kunnen we, wat het Land van Aalst betreft, omzeilen, gebruik makend van de publikatie van J. De Brouwer⁴⁴. Hierin vinden we voor de dekenaten Aalst, Oosterzele-Oordegem en Ronse het aantal kommunikanten in 1738; voor het dekenaat Geraardsbergen slaan de gegevens op 1739⁴⁵. Dit cijfermateriaal dient omgerekend te worden. Omstreeks 1710-'29 zouden de kommunikanten 63,3% van de totale bevolking omvatten; dit percentage is in de jaren 1740-'59 opgelopen tot 67,3%⁴⁶. Voor 1738-39 achten we het raadzaam een tussenwaarde (65%) te hanteren.

De verslagen van de Patin bevatten, in tegenstelling tot de nijverheidstellingen wel informatie aangaande de totale bevolking. Met name wordt het aantal personen die *maalgeld* betalen, opgegeven, evenals het aantal minder-goeden die hiervoor vrijstelling genieten. Vermits deze belasting slaat op alle inwoners, met uitzondering van de zuigelingen (— 1 jaar) en de nader gespecificeerde armen, krijgen we hier nagenoeg het totale bevolkingscijfer⁴⁷. Deze veronderstelling wordt bevestigd wanneer we de verhouding bepalen tussen dit bevolkingscijfer en het aantal parochianen die in de *ommestelling* werden opgenomen. Laatstgenoemden vallen in de meeste parochies vrijwel samen met het aantal huishoudens die de parochie telt. Met uitzondering van enkele alleenstaande armen (2,7% van het totaal aantal huishoudens), stemde het aantal „omgestelden” te Velzeke in 1793 overeen met het aantal huishoudens⁴⁸. We menen dat, de uitbestede armen terzijde gelaten, in de modale parochie van het Land van Aalst,

(43) onder de hoofding „population de 1818”.

(44) J. De Brouwer, *Demografische evolutie van het Land van Aalst, 1570-1800*, Pro Civitate, Historische Uitgaven, reeks in-8°, nr. 18, Brussel 1968.

(45) Idem, pp. 162, 178, 191 en 207.

(46) C. Vandenbroeke, *Prospectus van het historisch-demografisch onderzoek in Vlaanderen*, in: Société d'Emulation”, CXIII, 1976, p. 27. (De gegevens met betrekking tot de periode 1730-'40 ontbreken. Ook in de publikatie van J. De Brouwer vonden we voor genoemde periode geen verhoudingen terug).

(47) De armen werden vrijgesteld in 1615. Vóór 1749 waren alle kinderen jonger dan 6 jaar vrijgesteld; daarna werd de leeftijdsgrens teruggeschoefd tot 1 jaar (cf. *Placcaetboek van Vlaanderen*).

(48) D. Lamarco, *Een poging tot sociale stratifikatie in een Zuidvlaamse plattelandsparochie: Velzeke in de tweede helft XVIIe en de XVIIIe eeuw*, in: Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, 27, (1982) ter perse.

alle huishoudens in de ommestelling werden opgenomen. Wie onvermogen was en derhalve vrijstelling behoefde, werd later aangeduid. Een bevestiging hiervoor vinden we in de parochierekeningen, waarbij in de uitgavenpost, onder de hoofding „remisen” de personen worden opgesomd die de ommestellingsbelasting niet kunnen betalen. Zo vermeldt de steller van de parochierekening van Nukerke: „... item den rendant brengt alhier noch voor remisen de settinghen die de naerschreven personen schuldigh sijn over d'ommestellinghe danof alhier wordt gherekent dewelcke niet recouperlijck en sijn ter causen van hunne grootte armoede ende insolventhede”⁴⁹. Van dezelfde aard is een formulier aangehecht aan de ommestelling van Schorisse: „Dit naervolghende sijn de personen die ter causen van haerlieden armoede hemlieden quoten inde ommestellinghe tot Schorisse ghedaen de 24 7bre 1677 ... niet en connen betaelen...”⁵⁰. Dat de personen die niet op een uitbating gevestigd zijn, maar slechts een huis bewonen, ons zouden ontglippen⁵¹ gaat niet op voor de gemiddelde parochie van het Land van Aalst. Getuige hiervan de frekwente vermelding van „ménages qui n'ont peu ou point de terres à cultiver” of „ménages qui n'ont que leurs demeures (et quelques verges de terres)”, zonder dat in die gevallen huishoudens voorkomen die niet in de ommestelling werden opgenomen. In een twaalfstal parochies (ca. 9 % van het totaal aantal vermeldingen) omvatten de ommestellingen niet alle huishoudens, maar werd een gedeelte van de behoeftige bevolking hierin niet opgenomen⁵².

Ook in deze parochies worden niet alle „landlozen” vrijgesteld. Zo vinden we in het verslag van Maarke-Kerkem: „... 31 ménages qui ne sont pas compris dans le rôle de contisation ... il s'y trouve au surplus environ 30 ménages qui ne cultivent aucune terre et ne sont cotisé que pour les chaumieres qu'ils occupent...”. Het aantal huishoudens die niet omgesteld worden bedraagt 1,56 à 10,76 % van het totaal aantal huishoudens, met een gemiddelde waarde van 5,94 %. De waarden van Wieze en Edelare werden hierbij niet in aanmerking genomen⁵³.

De ommestellingen laten toe het aantal huishoudens te bepalen. Door de verhouding tussen het bevolkingscijfer en de omgestelden te berekenen, bekomen we bijgevolg het aantal leden per huishouden.

(49) Rijksarchief te Ronse, O.G.A., Melden-Nukerke, nr. 147.

(50) Rijksarchief te Ronse, O.G.A., Schorisse, nr. 119.

(51) M. Secelle, *Sociaal-economische polarisatie-criminaliteit en oproer in de heerlijkheid Nevele in de XVIIIe eeuw*, R.U.G., onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1981, p. 19.

(52) Baaigem, Hofstade, Welden, Wieze, Edelare, Maarke-Kerkem, Schelderode, Vurste, Dikkelvenne, Hermelgem, Nederzwalm en St.-Maria-Latem.

(53) De waarde voor Edelare (40 vrijgestelden en 30 niet-vrijgestelden) dient o.i. als een verschrijving te worden beschouwd. We zouden dan krijgen: 30 niet-vrijgestelden en 4 vrijgestelden.

Tabel : dichtheid per huishouden (1764) ⁵⁴

<i>regio</i>	<i>n</i>	<i>x</i>
dekenaat Aalst	18	4,35
dekenaat Geraardsbergen	34	4,98
dekenaat Oordegem	40	4,99
dekenaat Ronse	36	5,24
andere	6	4,42
Land van Aalst	134	4,92

In 1764 bedraagt het gemiddeld aantal leden per huishouden 4,92. Deze waarde ligt in de lijn van wat we in de literatuur terugvonden. C. Vandenbroeke vermeldt voor het platteland in Vlaanderen : 1740-'49 : 4,73 leden, 1750-'59 : 5,29 en in 1760-'69 : 5,31 ⁵⁵. J. De Brouwer geeft de volgende verhoudingen : Erembodegem (1754) : 4,92, Balegem (1755) : 5,80, Deftinge (1786) : 5,03, Goefferinge (1786) : 4,85, Onkerzele (1786) : 4,93, Overboelare (1786) : 4,88 en Schendelbeke (1786) : 5,25 ⁵⁶.

Een tweede manier om de waarde van de Patins cijfermateriaal te evalueren, bestaat erin het aantal huishoudens te berekenen aan de hand van kommunikantencijfers. Voor 1764 kan dit echter minder nauwkeurig dan voor 1738 omdat alleen in de dekenaten Aalst en Oordegem gegevens voorhanden zijn voor 1764. Voor het dekenaat Geraardsbergen moeten we ons tevreden stellen met kommunikantencijfers in 1757 en 1775, voor Ronse respectievelijk in 1747 en 1772 ⁵⁷. Bij het omrekenen van deze waarden werd een verhouding van 66,2 % kommunikanten ⁵⁸ en een dichtheid van 5 leden per huishouden gehanteerd. Wanneer we het aldus bekomen aantal huishoudens per parochie vergelijken met de Patin, komen we tot de volgende vaststelling : op basis van kommunikantencijfers telt het Land van Aalst 22.141 huishoudens ; op basis van de verslagen van 1764 tellen we 20.925 huishoudens. Dit maakt dat beide waarden t.o.v. mekaar een afwijking van 5,81 % vertonen ⁵⁹. Rekening houdend met het aantal bewerkingen dat het oorspronkelijke cijfermateriaal onderging, samen met het hanteren van een gemiddelde waarde voor het percentage kommunikanten en voor de dichtheid van de huishoudens, is een dergelijke afwijking als gering te beschouwen en derhalve een bevestiging van de representativiteit van de gevolgde methode.

*

(54) In deze cijfers werden de steden Aalst, Geraardsbergen en Ronse niet opgenomen.

(55) C. Vandenbroeke, *Prospectus...*, p. 8.

(56) J. De Brouwer, *Demografische evolutie...*, p. 122-125.

(57) Idem, pp. 165, 178, 192 en 208.

(58) C. Vandenbroeke, *Prospectus...*, p. 27.

(59) De bekomen waarden hebben alleen betrekking op die parochies waarvoor zowel kommunikantencijfers als gegevens uit de Patin bekend zijn (118 vermeldingen).

Voor het Land van Aalst beschikken we over drie momentopnamen, waarbij we enerzijds het totaal aantal huishoudens kennen, en anderzijds vrij goed ingelicht zijn over het aantal huishoudens die weven. Bijgevolg kunnen we de weefgraad procentueel uitdrukken t.o.v. de totale bevolking. Genoemde informatie wordt in bijlage afgedrukt⁶⁰. Voor de verschillende parochies vermelden we achtereenvolgens het aantal huishoudens, het aantal weefambachten en de procentuele verhouding tussen beide, of m.a.w. het percentage huishoudens waar geweven wordt. Deze drie cijferreeksen worden weergegeven voor respectievelijk 1738, 1764 en 1820. Bij het aantal huishoudens in 1764 wordt onderscheid gemaakt tussen de resultaten op basis van kommunicantencijfers en deze op basis van ommestellingen.

De globale beschouwing van deze gegevens laat toe de volgende tabel op te stellen :

*Tabel : % huishoudens waar geweven wordt (Land van Aalst)*⁶¹

	1738	1764 A	1764 B	1820
a	30,51 % (n=96)	33,87 % (n=120)	35,94 % (n=128)	31,67 % (n=64)
b (n=40)	33,72 %	32,52 %	33,85 %	29,56 %

Het Land van Aalst als geheel beschouwend, was het aandeel van de huishoudens waar geweven wordt t.o.v. het totaal aantal huishoudens, tussen 1738 en 1820 nagenoeg doorlopend van eenzelfde orde van grootte. Ongeveer één derde van de huishoudens op het zuidoostvlaamse platteland had één of meer getouwen en was permanent of deeltijds in de linnenweverij actief.

Wanneer we de b-waarden in een andere vorm gieten, kunnen we de evolutie van de componenten „huishouden” en „weefambachten” afzonderlijk volgen.

Tabel : evolutie van het aantal huishoudens en van het aantal „weefambachten”

	1738	1764	1820
aantal huishoudens	100	120,97 à 125,91	154,21
aantal huishoudens waar geweven wordt	100	121,44	135,20

(60) Bijlage 5.

(61) De a-waarden hebben betrekking op alle vermeldingen. De b-waarden betreffen alleen de parochies waarvoor doorlopend, d.w.z. zowel in 1738, 1764 en 1820, informatie gekend is. „n” duidt het aantal vermeldingen aan.

De evolutie van het aantal huishoudens waar geweven wordt, vertoont een gestage toename tussen 1738 en 1820. De groei is het hoogst in de periode 1738-1764, wanneer het aantal weefambachten met 21 punten stijgt. In de daaropvolgende halve eeuw is de groei teruggeschoefd tot ca. 14 punten. We mogen derhalve beamen dat de industriële expansie danig uitgesproken bleef tot en met de eerste decennia van de XIXe eeuw⁶². Een snelle toename van het aantal textielarbeiders was hiervan het logisch gevolg⁶³. Deze trend laat verder toe aan te nemen dat de totale lijnwaad-productie op het platteland verdubbelde tussen 1700 en 1790⁶⁴.

Het toetsen van het bevolkingsverloop aan de evolutie van de linnenweverij, toont aan dat beide een nagenoeg parallel beeld vertonen tussen 1738 en 1764. In de daaropvolgende periode is er daarentegen een gevoelige diskrepantie merkbaar. Tegen 1820 is het stijgingsritme van de linnenwevers duidelijk aan het achterhollen op de bevolkingstoename. Met andere woorden, tussen het vierde kwart van de XVIIIe eeuw en het begin van de XIXe eeuw wordt een verzadigingspunt bereikt, waarbij de bevolkingstoename te snel evolueert ten opzichte van de voorhanden zijnde middelen⁶⁵. Dit zou betekenen dat de „schokbreker-functie” van de linnennijverheid⁶⁶ reeds in het laatste kwart van de XVIIIe eeuw aan elasticiteit moest inboeten.

De toenemende bevolkingsdruk, gevolg van een gunstige demografische structuur, samen met een afgeremde groei in de linnenweverij, leidt tot een groter wordende werkloosheid. Gekoppeld aan een beginnende ontwrichting van de traditionele agrarische maatschappelijke verhoudingen, mede veroorzaakt door de opbloei van de huisnijverheid in het tweede en derde kwart, werkt dit een stijging van het aantal bezitlozen in de hand. Anderzijds heeft dit tegelijk repercussies voor de linnennijverheid, waar het groeiend potentieel aan arbeidskrachten een dalende renumneratie per geleverde prestatie in de hand werkt.

In welke mate deze algemene trend geldt voor alle regio's van het Land van Aalst, kunnen we achterhalen door de evolutie van de weefgraad te bepalen voor de verschillende dekenaten van de kasselrij. We nemen deze gebiedsomschrijving als basis omdat op die manier het Land van Aalst ingedeeld wordt in vier gebieden, m.n. een noordwestelijk stuk (dekenaat Oordegem), een noordoostelijk stuk (Aalst), het Zuidwesten (Ronse) en het zuidoosten (Geraardsbergen).

(62) C. Vandenbroeke, *Facetten...*, p. 155.

(63) Idem, p. 169.

(64) C. Lis & H. Soly, *o.c.*, p. 173.

(65) Cfr. L. Dhondt, p. 25: „Incidenteel reeds vroeger maar vooral vanaf omstreeks 1785, merkt men dat de limieten van de ontwikkeling van hetgeen we als een model van *l'industrie de la pauvreté* omschrijven, bereikt waren”, in: L. Dhondt en M. Frederick-Lilar, *Het culturele leven in onze provincies in de 18de eeuw. Oost-Vlaanderen. Van de „republiek van de Elyseese velden” tot „Arm Vlaanderen”*, Gemeentekrediet van België, Driemaandelijks Tijdschrift, 36e jaar, nr. 139, jan. 1982, pp. 15-42.

(66) C. Vandenbroeke, *De leefbaarheid op het platteland in Vlaanderen, 15e-19e eeuw*, Bijdragen tot de Geschiedenis, 64e jg., 1981, p. 144.

Tabel: weefgraad in de verschillende dekenaten van het Land van Aalst

<i>regio</i>	1738	1764 a	1764 b	1820
Aalst	21,23 % (n=12)	15,94 % (n=16)	17,03 % (n=16)	40,21 % (n=5)
Geraardsbergen	35,14 % (n=28)	39,51 % (n=32)	45,71 % (n=37)	28,34 % (n=13)
Oordegem	28,73 % (n=33)	29,67 % (n=32)	31,47 % (n=37)	30,99 % (n=25)
Ronse	33,18 % (n=21)	46,09 % (n=36)	46,23 % (n=36)	33,42 % (n=18)
rest	(n=2)	(n=4)	(n=6)	(n=3)
Land van Aalst	30,51 % (n=96)	33,87 % (n=120)	35,94 % (n=128)	31,67 % (n=64)

De weefgraad is duidelijk niet gelijklopend in de verschillende dekenaten. Tot 1764 bevindt het zwaartepunt zich in de zuidelijke helft (Ronse en Geraardsbergen). Oordegem neemt een middenpositie in, terwijl het Aalsterse ver achterop hinkt.

Wat de evolutie betreft, stellen we vast dat in de zuidelijke regio's de weefgraad sterk toeneemt tussen 1738 en 1764. Omstreeks 1820 is de weefgraad daar echter teruggelopen tot het niveau van 1738. Het dekenaat Aalst toont een totaal ander beeld: de weefgraad neemt er af tussen 1738 en 1764, maar is er tegen 1820 enorm gestegen. Ook hier neemt Oordegem een intermediaire plaats in, waarbij we doorheen de periode een vrij gelijklopende weefgraad opmerken.

Of deze afwijkingen verband houden met de bevolkingsevolutie, is op basis van ons materiaal voorlopig moeilijk uit te maken. Wanneer we, onder voorbehoud gezien het soms beperkt aantal test-cases, de bevolkingsevolutie binnen de respectievelijke dekenaten tussen 1738 en 1820 volgen, komen we tot volgend schema:

Tabel: bevolkingsevolutie

	1738	1764	1820	1738-'64	1764-1820
Aalst	100	113	152	+13	+39
Oordegem	100	118	153	+18	+35
Geraardsbergen	100	121	152	+21	+31
Ronse	100	129	154	+29	+25

In relatie tot de hoger omschreven evolutie van de weefgraad, zou er een correlatie te onderkennen vallen tussen de weefgraad- en bevolkingsevolutie. Met name blijken in de periode 1738-'64 de dekenaten met de grootste bevolkingstoename (Ronse en Geraardsbergen) tevens de hoogste

aanwas van de weefgraad te kennen. De regio's met een geringere bevolkingsgroei (Oordegem en Aalst) vertonen een minieme toename, respectievelijk afname, van de weefgraad. Een analoge situatie is merkbaar in de periode 1764-1820 : Aalst kent de grootste bevolkingsstijging en tevens de gevoeligste toename van de weefgraad...

Om meer diepgaande gegevens met betrekking tot de aard, de impact en de onderliggende krachten van de linnenweverij mogelijk te maken, moeten we voor elke parochie afzonderlijk, een aantal vergelijkingen doorvoeren. Het Land van Aalst is o.i. immers te uitgestrekt en te heteroog om op basis van globale gegevens en een handvol cijfers al te voortvarende besluiten te trekken. De omvang van het Land van Aalst is van zulkdanige aard dat de verschillen qua evolutie in de respectievelijke parochies mekaar opheffen wanneer we de kasselrij in haar geheel beschouwen. Deze faktor kwam trouwens hoger reeds tot uiting, wanneer we vaststelden dat de globaal genomen vrij konstante weefgraad, een merkelijk afwijkend beeld gaf bij de opsplitsing van het cijfermateriaal volgens de dekenaten. Het volgen van de evolutie per parochie lijkt ons derhalve aangewezen. Hierbij trachten we de linnenweverij te relateren aan de bevolkingsevolutie, de dichtheid van het huishouden en het vlasareaal. De in bijlage 5 opgenomen waarden dienen als uitgangspunt.

In de eerste plaats gaan we na in hoeverre er enig verband bestaat tussen de weefgraad en de omvang van de vlasteelt. M.a.w. onderzoeken we of er aanduidingen voorhanden zijn die erop wijzen dat het vrij algemeen geldend is dat bijvoorbeeld in een parochie waar veel geweven wordt, ook veel vlas wordt geteeld. Hiertoe bepalen we de lineaire korrelatiecoëfficiënt tussen het vlasareaal en de weefgraad. We maken twee reeksen. In een eerste reeks gaan we uit van de bezaaide oppervlakte vlas. De verschillende parochies worden volgens de grootte van het vlasareaal, d.w.z. de procentuele verhouding tussen de bezaaide oppervlakte vlas en de totale oppervlakte van de parochie, geordend (van klein naar groot) en in klassen gegroepeerd. Naderhand wordt voor elke parochie de weefgraad opgetekend. Bij het samenstellen van de tweede reeks ordenen we de parochies volgens de weefgraad. Ook hier onderscheiden we een aantal klassen. Vervolgens wordt voor elke parochie het korresponderend vlasareaal aangegeven.

Tabel : korrelatie tussen weefgraad (1764) en vlasareaal (1764)

a) uitgaande van het vlasareaal			b) uitgaande van de weefgraad		
$r = + 0,77^{67}$			$r = + 0,27$		
vlasareaal	n	weefgraad	weefgraad	n	vlasareaal
-1,0 %	11	29,31 %	-10,0 %	13	2,17 %
1,00-1,50 %	16	29,97 %	10,0-15,0 %	13	2,72 %
1,51-2,00 %	18	17,11 %	15,1-20,0 %	12	4,37 %
2,01-2,50 %	17	32,52 %	20,1-25,0 %	14	2,63 %
2,51-3,00 %	13	43,33 %	25,1-30,0 %	12	1,81 %
3,01-3,50 %	10	39,05 %	30,1-35,0 %	6	3,33 %
3,51-4,00 %	12	47,65 %	35,1-40,0 %	15	2,57 %
4,01-5,00 %	17	32,44 %	40,1-50,0 %	20	2,73 %
+ 5,0 %	9	52,17 %	+ 50,0 %	18	3,55 %
totaal	123	35,10 %	totaal	123	2,93 %

Globaal genomen, kennen de parochies met het grootste vlasareaal tevens de hoogste weefgraad. Wanneer we daarentegen de weefgraad op de ordinaat plaatsen, is het verband merklijk minder sprekend, zoniet verwaarloosbaar.

We mogen aannemen dat de wevers, voor zover mogelijk, voor de eigen bevoorrading trachten in te staan of proberen hun grondstof ter plaatse aan te kopen. Tekenend voor de motivatie is in dat verband volgend citaat : „... door de schaersheyte van het vlas 't gone hier te lande ghewonnen wordt als oock omme dieswille dat als wanneer sij hun vlas moeten coopen, nauwelijcx meer en sullen ontfanghen van een stuck lijnwaet als hun het vlas cost...”⁶⁸.

De linnenweverij is in het land van Aalst echter dermate verspreid dat de meeste parochies hierin slechts in (zeer) geringe mate slagen. Hoger gaven we dienaangaande overtuigende cijfers.

Genoemde situatie ligt mede aan de basis van de grotere diskrepantie wanneer we uitgaan van de weefgraad. Omdat in een gegeven lokaliteit slechts binnen bepaalde grenzen aan het opdrijven van de vlasproduktie kan gedacht worden, vermits het leeuwenaandeel van het landbouwareaal gereserveerd werd voor de graan- (en aardappel-) teelt, vertoont de korrelatie uitgaande van de weefgraad een grotere afwijking. Bijgevolg is

(67) r is de lineaire korrelatiekoefficiënt, berekend volgens de formule :

$$r = 1 - \frac{6 \sum d^2}{n(n^2 - 1)}$$

„ r ” varieert van -1 tot $+1$. Hoe dichter men de 0 -waarde benadert, hoe geringer de korrelatie. Een maximaal positieve korrelatie heeft als waarde $+1$; een maximaal negatief verband heeft een waarde -1 .

(68) Nijverheidstelling 1738, verslag van Roborst.

het op basis van onze gegevens moeilijk uit te maken welke faktor stimulerend werkte: beïnvloedde de vlasteelt de linnenweverij of zette de uitbouw van de vlasnijverheid aan tot het opdrijven van de vlasproductie?

In tegenstelling tot de Landen van Waas en Dendermonde, teeltcentra bij uitstek, waar de vlaskultuur geen respons vond onder vorm van een uitbouwen van de plaatselijke nijverheid⁶⁹, valt in het Land van Aalst immers een relatie tussen produktie en verwerking te onderkennen.

Een tweede test bestaat in het korreleren van de weefgraad (1764) en de dichtheid van de huishoudens.

Tabel: korrelatie tussen de weefgraad (1764) en de dichtheid van de huishoudens (1764)

a) uitgaande van de weefgraad			b) uitgaande van de huishoudens		
r = + 0,85			r = + 0,90		
weefgraad	n	leden/bb	leden/bb	n	weefgraad
0 -10,0 %	9	4,76	-3,00	1	24,66 %
10,1-15,0 %	13	4,01	3,00-3,50	4	28,62 %
15,1-20,0 %	13	4,41	3,51-4,00	9	21,06 %
20,1-25,0 %	14	4,88	4,01-4,50	16	24,97 %
25,1-30,0 %	10	4,64	4,51-5,00	34	33,94 %
30,1-35,0 %	8	4,53	4,51-4,75	21	31,92 %
35,1-40,0 %	15	5,06	4,76-5,00	13	37,17 %
40,1-45,0 %	10	5,09	5,01-5,50	30	46,08 %
45,1-50,0 %	12	5,27	5,01-5,25	12	38,35 %
50,1-70,0 %	9	5,19	5,26-5,50	18	52,59 %
+ 70,0 %	9	5,51	5,51-6,00	14	55,03 %
totaal	122	4,90	+ 6,00	14	43,12 %
			totaal	122	37,43 %

Er blijkt een merkelijk positief verband te bestaan tussen de weefgraad en de omvang van de huishoudens, en dit in beide richtingen. De parochies met het meest uitgebreide gemiddelde huishouden vertonen ook de hoogste weefgraad, en omgekeerd. Analoge bevindingen vonden we terug in de historisch-demografische vakliteratuur, waar gesteld wordt dat Oost-Vlaanderen, samen met de arrondissementen Brugge en Tielt, op het einde van de XVIIIe- begin XIXe eeuw de hoogste dichtheid van de huishoudens bezat. Genoemde streken worden verder gekenmerkt door een ver doorgedreven uitbouw van de vlas- en kantnijverheid, zodat een verband tussen beide moet onderkend worden⁷⁰. Chris Vandenbroeke stelt dat deze samenhang moet verklaard worden in functie van het pauperisatie-

(69) C. Vandenbroeke, *Agriculture...*, p. 369.

(70) C. Vandenbroeke, *Prospectus...*, p. 13.

proces en de ontoereikende vestigingsmogelijkheden in deze dichtbevolkte regio's ⁷¹.

Specifiek wat het Land van Aalst betreft, noodzaakt een verder ingaan op deze samenhang een diepgaande kennis van de structuur van de huishoudens. Met name dient nagegaan te worden welke de elementen zijn die een huishouden vormen. Met betrekking tot Zuid-Oost-Vlaanderen wordt in dit verband de nadruk gelegd op een drietal karakteristieken ⁷². Op het einde van de XVIIIe eeuw werd deze streek gekenmerkt door extreem lage huwelijksfrekwenties en een grotere proportie weduwen en weduwnaars. Verder valt een geringe bezetting van dienstpersoneel op. Het type-huishouden bestond voor 85 à 86 % uit gezinsleden.

Een onderverdeling per socio-professionele groep toont aan dat de opname van dienstpersoneel (en verwanten) vooral bij de landbouwers voorkwam (37,6 % van deze huishoudens hebben inwonend dienstpersoneel), gevolgd door de ambachtshandelaars - vrije beroepen (24,6%). Bij de dagloners-textielarbeiders is dit gebruik weinig ingeburgerd (4,2%) ⁷³.

Rekening houdend met deze gegevens kunnen we alvast ten dele een aantal aspecten van hoger opgegeven tabel nader omschrijven. Uitgaande van de dichtheid van de huishoudens bleek namelijk dat de korrelatie met de weefgraad niet langer gevolgd werd in de groep met meer dan 6 leden. Een dergelijk parochiaal gemiddelde dient toegeschreven te worden aan een grotere proportie dienstpersoneel of inwonende verwanten. Blijkens de demografische vaststellingen impliceert dit een ruimer aandeel van de (grotere) boeren, wat op zijn beurt een lagere weefgraad verklaart. De parochies met een gemiddeld huishouden kleiner dan 3 à 3,5 leden, moeten geïnterpreteerd worden als lokaliteiten met een afwijkende bevolkingsstructuur. Het betreft hier, met uitzondering van Denderwindeke (1172 inw.), kleine tot zeer kleine dorpen: Vurste (405 inw.), Impe (327), Paulatem (188) en Neigem (161 inw.). Een mogelijke verklaring voor de „ongezonde” demografische verhoudingen in deze kleine parochies kan gezocht worden bij een emigratiesaldo. Alvast voor Impe wordt dit bevestigd ⁷⁴. Deze 'landvlucht' zou ten dele hogere proporties aan weduwen, weduwnaars en celibatairen in de hand werken, een bevolkingslaag die in mindere mate van de eigen uitbating kan bestaan en zijn heil dient te zoeken in de huisnijverheid, wat ten dele de (iets) hogere weefgraad kan verklaren.

Met een derde test trachten we de bevolkingsevolutie in relatie te brengen met de evolutie van het aantal huishoudens dat weeft.

(71) idem.

(72) C. Vandenbroeke, *Bevolkingsstructuur en gezinstypologie in Zuid-Oost-Vlaanderen op het einde van het Ancien Regiem*, in: *Handelingen van de Geschieden Oudheidkundige Kring van Oudenaarde*, dl. XVIII, 2e afl., Oudenaarde 1976.

(73) C. Vandenbroeke, *Bevolkingsstructuur...*, p. 282.

(74) J. De Brouwer kwam tot een emigratiesaldo door het afwegen van een hypothetische bevolkingsgroei (berekend op basis van de jaarlijkse geboortecoëfficiënt) aan de resultaten van o.a. de telling van 1796, cfr. *Geschiedenis van Impe*, O.V.V. K.G., voorlichtingsreeks nr. 19, Gent 1958, pp. 57-58 en 60.

Tabel : korrelatie tussen de evolutie van het aantal huishoudens dat weeft („wevers”) en de bevolkingsevolutie

A/ 1738-1764

1. uitgaande van de wevers			2. uitgaande van de bevolking		
evol. 'wevers'	n	bev. evol.	bevol. evol.	n	evol. 'wev.'
$r = + 0,60$			$r = - 0,03$		
— -25 %	14	17,85 %	- 0 %	15	16,76 %
—25- 0 %	21	15,55 %	0-10 %	17	51,10 %
0-40 %	19	13,51 %	10-20 %	14	15,55 %
40-80 %	15	16,71 %	20-30 %	22	44,81 %
80-150%	12	19,21 %	30-50 %	13	64,73 %
+150 %	6	21,13 %	+50 %	6	—21,20 %
Totaal	87	17,00 %	Totaal	87	38,25 %

B/ 1764-1820

1. uitgaande van de wevers			2. uitgaande van de bevolking		
evol. 'wevers'	n	bev. evol.	bevol. evol.	n	evol. 'wev.'
$r = + 0,54$			$r = + 0,50$		
— -50 %	10	16,88 %	-10 %	10	16,15 %
—50- 0 %	10	27,44 %	10-20 %	10	—27,30 %
0-40 %	11	22,22 %	20-30 %	16	64,02 %
40-60 %	9	35,99 %	30-50 %	13	51,79 %
60-100 %	10	37,71 %	+50 %	13	45,54 %
+100 %	12	25,07 %			
Totaal	62	27,05 %	Totaal	62	31,10 %

C/ 1738-1820

1. uitgaande van de wevers			2. uitgaande van de bevolking		
evol. 'wevers'	n	bev. evol.	bevol. evol.	n	evol. 'wev.'
$r = + 0,43$			$r = + 0,40$		
—50 %	6	56,71 %	0-30 %	8	—30,48 %
—50—25 %	4	56,26 %	30-50 %	11	70,11 %
—25- 0 %	6	35,70 %	50-60 %	9	71,98 %
0- 50 %	5	44,71 %	60-100 %	10	93,75 %
50- 100 %	9	54,55 %	+100 %	5	—29,65 %
100- 150 %	5	65,09 %			
+150 %	8	68,55 %	Totaal	43	42,34 %
Totaal	43	55,60 %			

Het berekenen van de evolutie van het aantal huishoudens waar geweven wordt, betekent niet hetzelfde als het bepalen van de evolutie van de weefgraad. In het eerste geval onderzoeken we hoe het aantal weefambachten gedurende een bepaalde periode toe- of afneemt. De verhouding tussen het aantal weefambachten in de twee referentiedata, geeft ons de procentuele evolutie van het aantal huishoudens waar geweven wordt. Het bepalen van de evolutie van de weefgraad zou neerkomen op een vergelijken van het percentage wevers in een bepaalde periode, m.a.w. de verhouding tussen het aantal wevers en de totale bevolking. In dat geval wordt het element „bevolking” reeds in onze waarde opgenomen. Precies dit element moet ervan losgekoppeld worden, vermits we de factoren „weven” en „bevolking” onderling willen vergelijken.

De waarden in de bovenstaande tabel laten een geringe, in bepaalde gevallen onbestaande, korrelatie tussen „weven” en „bevolking” uitschijnen. Bij het interpreteren van hoger genoemde gegevens moeten we echter rekening houden met een belangrijke storende faktor, nl. de bestaande weefgraad.

Tabel : korrelatie tussen de bestaande weefgraad en de evolutie van het aantal huishoudens waar geweven wordt

1. weefgraad 1738 ($r = -1,00$)			2. weefgraad 1764 ($r = -1,00$)		
weefgr. 1738	<i>n</i>	evol. v.b. aant. wevers 1738-1764	weefgr. 1764	<i>n</i>	evol. v.b. aant. wevers 1764-1820
			0-20 %	14	112,10 %
0-20 %	21	57,37 %	20-30 %	15	59,27 %
20-40 %	39	46,75 %	30-40 %	14	51,07 %
40-60 %	23	31,02 %	40-50 %	11	— 3,93 %
+60 %	4	14,25 %	+50 %	6	—45,45 %
Totaal	87	38,28 %	Totaal	60	26,87 %

Het verband tussen de bestaande weefgraad en de verdere evolutie van het aantal „wevers” is volkomen negatief. Naarmate de bestaande weefgraad groter is, wordt de procentuele toename van het aantal „wevers” in de daarop volgende periode geringer.

Wat meteen opvalt zijn de duidelijke verschillen tussen de periode 1738-'64 en 1764-1820. In eerstgenoemde jaren kennen alle parochies een toename van het aantal wevers. Bij een lage weefgraad (—20 %) wordt een maximale stijging (ca. 57 %) genoteerd; vervolgens progressief afnemend om bij een hoge weefgraad (+60 %) nog met ca. 14 % toe te nemen. De periode 1764-1820 vertoont een meer extreme evolutie. Verterkend bij de parochies met een lage weefgraad (—20%) waar een ver-

dubbeling van het aantal „wevers” optreedt (ca 112 %), valt de toename in de volgende groepen (weefgraad 20-40 %) terug tot ca. 50 à 60 %. In de regio's met een hoge weefgraad (+40 %) zien we bovendien dat het aantal „wevers” afneemt. Deze terugval is aanvankelijk miniem — ca 4 % bij een weefgraad 40-50 % — maar neemt hoge proporties aan bij een weefgraad hoger dan 50 % : —45 %.

De korrelatie tussen de bestaande weefgraad en de verdere evolutie van het aantal „wevers” laat alvast vermoeden dat de groei van de linnenweverij binnen bepaalde grenzen verloopt. Rekening houdend met een toename van de bevolking met circa 17 % mogen we in de periode 1738-1764 aannemen dat zelfs in de regio's met een ver doorgedreven linnennijverheid een verdere uitbouw van de protoindustrie plaatsvindt. In de daaropvolgende periode wordt daarentegen reeds een beginnende saturatie merkbaar. Meer nog, tussen 1764 en 1820 treedt een soort nivellerende tendens op, waarbij een aanzienlijke toename van het aantal „wevers” in de minst „geïndustrialiseerde” streken samenvalt met een daadwerkelijke achteruitgang van de linnennijverheid in de parochies met een hoge weefgraad.

Deze „kompenserende trend” kan grotendeels geografisch vertaald worden. Eerder wezen we reeds op de afwijkende evolutie tussen het zuiden (dekenaat Aalst) en het noorden (Ronse en Geraardsbergen) van de kasselrij.

Het hoger geschetste verband tussen de bestaande weefgraad en de verdere evolutie van het aantal weefambachten heeft een niet geringe weerslag op de bruikbaarheid van ons cijfermateriaal. Het maakt een directe vergelijking van de bevolkingsevolutie met de evolutie van het aantal „wevers” nagenoeg onmogelijk. Om dit te ondervangen berekenen we de samenhang tussen beide, rekening houdend met de bestaande weefgraad, wat volgende resultaten oplevert.

Tabel: bevolkingsevolutie t.o.v. de evolutie van het aantal „wevers”, rekening houdend met de bestaande weefgraad

1°. 1738-1764

<i>weefgraad</i> 1738	<i>bevolkings- evolutie</i>	<i>n</i>	<i>evol. 'wevers'</i>
0-20 %	—20 %	10	29,29 %
	+20 %	11	73,75 %
20-40 %	—20 %	23	43,51 %
	+20 %	16	52,61 %
+40 %	—20 %	13	17,48 %
	+20 %	14	38,86 %
Totaal		87	38,25 %

2°. 1764-1820

<i>weefgraad</i> 1764	<i>bevolkings- evolutie</i>	<i>n</i>	<i>evol. 'wevers'</i>
0-20 %	—20 %	6	85,92 %
	+20 %	9	156,70 %
20-40 %	—30 %	15	43,07 %
	+30 %	15	63,37 %
+40 %	—20 %	8	—46,21 %
	+20 %	9	7,84 %
Totaal		62	31,16 %

Tabel : evolutie van het aantal „wevers” t.o.v. de bevolkingsevolutie rekening houdend met de bestaande weefgraad

1°. 1738-1764

<i>weefgraad</i> 1738	<i>evol. 'wevers'</i>	<i>n</i>	<i>bevolkingsevol.</i>
0-20 %	—0 %	9	15,71 %
	+0 %	12	17,15 %
20-40 %	—0 %	15	11,20 %
	+0 %	24	12,26 %
+40 %	—0 %	11	22,16 %
	+0 %	16	24,56 %
Totaal		87	16,72 %

2°. 1764-1820

<i>weefgraad</i> 1764	<i>evol. 'wevers'</i>	<i>n</i>	<i>bevolkingsevol.</i>
0-20 %	—100 %	8	22,26 %
	+100 %	7	24,38 %
20-40 %	—50 %	19	34,42 %
	+50 %	11	32,89 %
+40 %	—50 %	7	20,02 %
	+50 %	10	25,35 %
Totaal		62	27,59 %

In deze cijfers vinden we een bevestiging van wat we tot nog toe terugvonden. Binnen elke „weefgraad-klasse” korrespondeert de evolutie van de huishoudens met deze van de weefambachten. Zelfs indien we vooropstellen dat een te gering aantal sub-groepen per „weefgraad-klasse” werd onderscheiden, menen we een representatieve statistische benadering te bezitten. Een verder opsplitsen van de gegevens zou, meer dan nu, afbreuk doen aan de betrouwbaarheid van de cijfers, rekening houdend met een al te gering aantal test-cases per groep.

*

Onze gegevens samenvattend, moeten we alvast stellen dat de weefgraad binnen een gegeven gemeenschap samenhangt met en bepaald wordt door meerdere factoren. In het bijzonder dient gewezen op de korrelatie tussen de weefgraad enerzijds en het vlasareaal, de omvang van de huishoudens en de bevolkingsevolutie anderzijds.

Naast deze globale karakteristieken moeten we evenzeer wijzen op de sterk uiteenlopende waarden binnen het Land van Aalst. De uitgestrektheid van de kasselrij lag mede aan de basis van een opsplitsing van onze gegevens. Een aanvankelijk vooropgestelde indeling volgens de dekenaten — in dit geval verantwoord gezien dit als het ware neerkomt op een in vier-gelijke-delen-splitsen van de kasselrij — liet een grondig verschil uitschijnen tussen de „noordelijke” en „zuidelijke” regio's. Deze diskrepantie vormde een eerste indikator in verband met de aangehaalde problematiek. Met name vonden we reeds hier een verband tussen bevolkingsevolutie en weefgraad. Samen met de hoger genoemde relaties kwam dit nog sterker tot uiting bij een onderzoek per parochie.

De omvang van de weefgraad — een derde van de huishoudens beschikte over minstens één getouw — beklemtoont de niet weg te cijferen impact van de proto-industriële activiteit op het platteland in de behandelde periode. Niettemin dient in dat verband de nadruk gelegd op de sterke parochiale verschillen. Zowel in 1738 als in 1764 en 1820 vonden we een weefgraad terug variërend van quasi nihil tot meer dan 80 %. Dit toont eens te meer de noodzaak tot een diepgaand en op een ruimer gebied berustend onderzoek aan en wijst op het gevaar al te voortvarende conclusies te trekken afgaande op een paar lokale cijfergegevens. Tegelijk vormen deze parochiale verschillen een waarschuwing voor het zonder meer aannemen en toepassen van globale resultaten op een kleinere entiteit.

BIJLAGE 1

Declaratie ende verclaeringhe die bij desen is doende Pieter Joannes Van Damme ghesworen landtmeter, costumier ende prijsen inden Lande van Aelst, op welcke manniere hij sijn heeft ghebesoigneert in het vervullen de agenda in elcke respectieve prochie vanden voors. Lande, principelijck in het prijsen ende wardenen de goederen in de voorn. prochien inghevolghe de commissie aen hem ten dien effecte verleent bij de Edele Heeren de Ghedeputteerde van de voorn. twee steden ende Lande van Aelst, soo volght.

Inden eersten hebbe mij in elcke respectieve prochie gheinformeert naer de houdste ende bequamste wethauderen ende daer van ten meerderen deele twee bij een ghe-roepen ende van hun ghevraecht de weirde van de goederen ghelegghen onder hunne juredictie soo van landen, bosschen als meerschen, elcx particulier in drij classen, te weten de beste, mediocre ende sleegghste, sonder aen aen hun danof eenigh light ofte kennisse te gheven tot welcken eynde ofte insight het selve wiert ghevraecht nietjeghenstaende elck daer naer informeerde (dan alleenelijck seggende dat het van mijne kennisse niet en was) ende alsoo den prijs ende weirdije van de goederen in differente classen volghens hunne declaratie opghestelt, mitsgaeders de voordere vraegen bijde gemelde agenda breeder ghespecificeert.

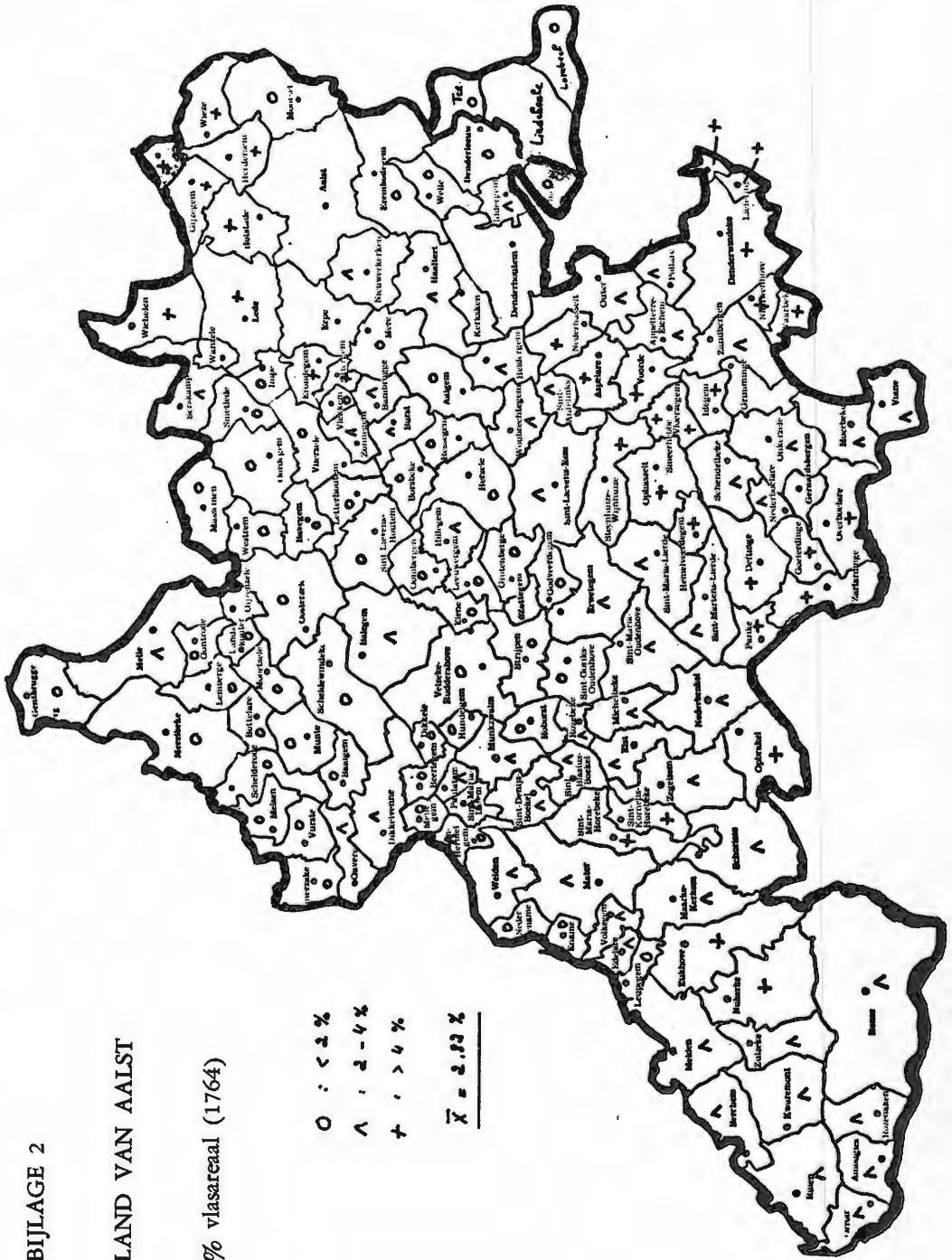
Ten tweeden dickwijls ondervindende ende bemerckende dat de voorn. wethauderen den voors. prijs ende weirdije niet ghetrauwelijck en declareerden als meestendeel gheinclineert sijnde om de selve weirde veel minder op te gheven als deselve effectivelijck was, om door te favorizeeren hunne prochien so sij mijnden, hebbe mij in sulcken ghevalle altijd gheinformeert aen andere particuliere personen inde selve prochien mitsgaeders inde aengheleghene.

Inghevolghe welcke informatie ende oock naer examinatie inghevolghe mijne kennisse ende wetenschap, de weirdije van dien int'nette hebbe ghestelt.

Eyndelinghe naer alle het ghone voorsthreven op de respectieve prochien alsoo ghe-daen ende volbracht sijnde, hebbe alle deselve weirdijen in eene generaele ghe-vought ende aldaer de prochien die volgens mijne kennisse te leege in prijs waeren gheaugementeert ende andere vermindert om alsoo te gheraecken tot eene egaliteyt ende meritte van elcx weirde alles ter goedere trouwen sonder hooghlycninghe ofte disimulatie ter welcken effecte dese hebbe gheteekent desn 19e 8bbre 1768.

P J. Van Damme

(Algemeen Rijksarchief te Brussel, Fonds Junta, Besturen en Beden, nr. 604).

BIJLAGE 2

LAND VAN AALST

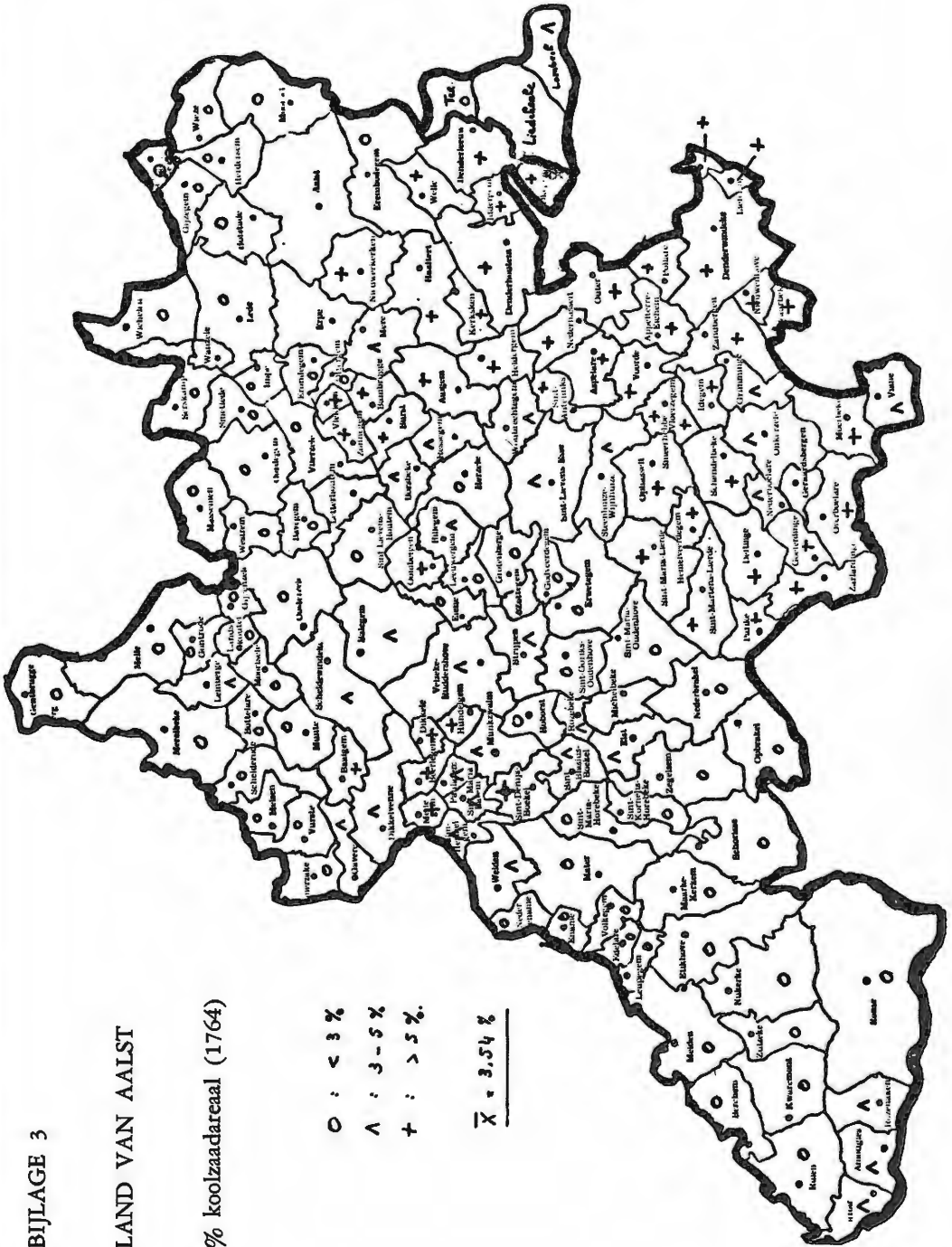
% vlasareaal (1764)

BIJLAGE 3

LAND VAN AALST

% koolzaadareaal (1764)

- : < 3%
- △ : 3-5%
- + : > 5%
- $\bar{X} = 3,54\%$

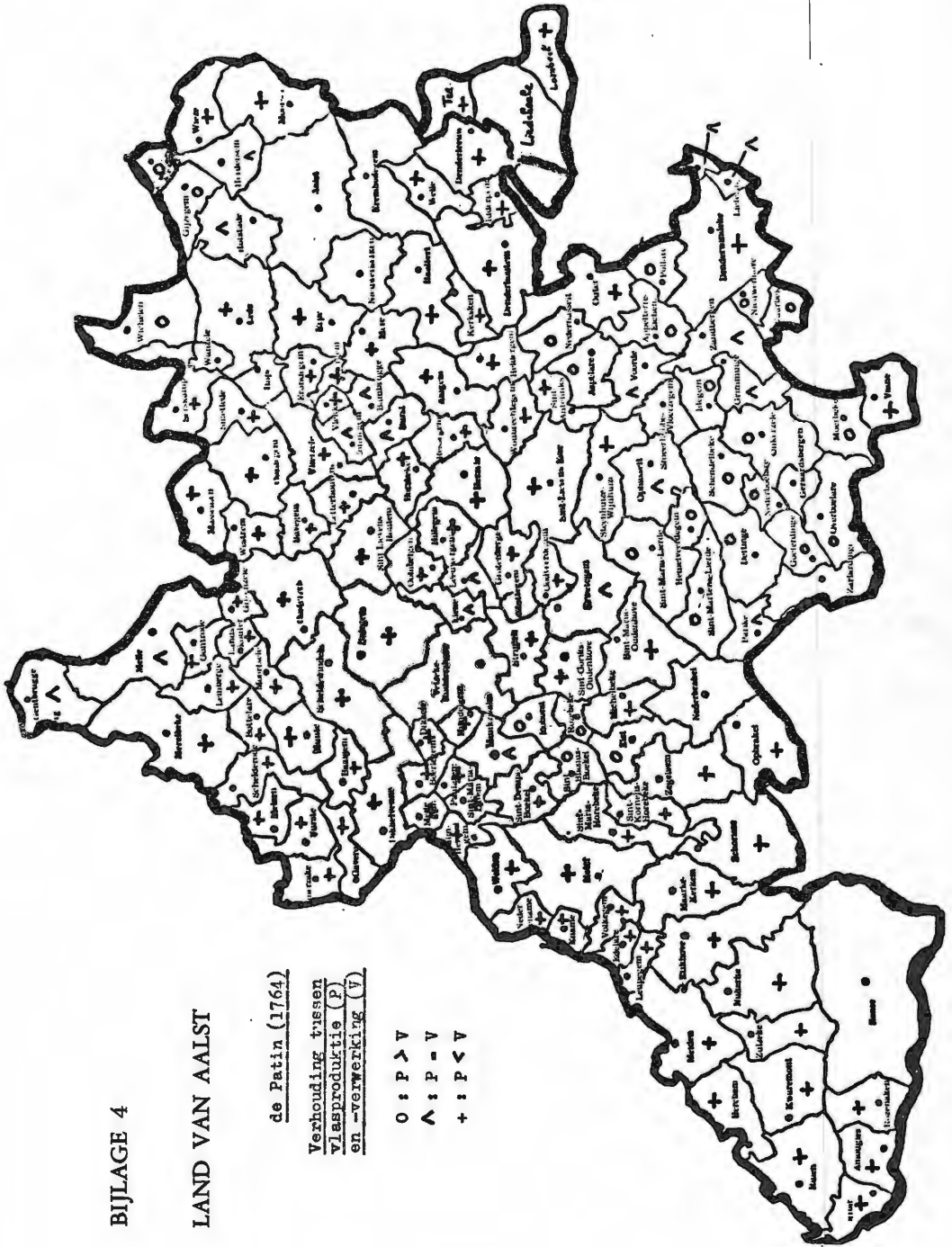
BIJLAGE 4

LAND VAN AALST

de Patin (1764)

Verhouding tussen
vlasproductie (P)
en -verwerking (V)

O : P > V
^ : P = V
+ : P < V

BIJLAGE 5 WEEFGRAAD IN HET LAND VAN AALST

A. Dekenaat Aalst

<i>parochie</i>	<i>aantal huishoudens</i>			<i>aantal métiers</i>			<i>% métiers</i>			
	1738	1764	1820	1738	1764	1820	1738	1764	1820	
Denderleeuw	217	240/264	316	50	20	..	23,04	8,33/ 7,58	
Erembodegem	341	420/426	500	41	12	..	12,02	2,86/ 2,82	
Erpe	229	300/261	364	95	100	60	41,48	33,33/38,31	16,48	
Gijzegem	105	129/120	164	..	10	7,75/ 8,33	
Haaltert	279	390/	501	691	..	200	463	37,59/39,92	67,00
Kerksken	124	142/	144	144	30	25	44	31,25	23,25/22,52	30,56
Heldergem	96	108/111	144	144	13	20	8	12,04	15,75/17,24	5,30
Herdersem	108	127/116	151	151	..	30	11,11/11,81
Hofstade	211	270/254	312	312	30	25	..	26,79	16,67/20,49
Iddergem	112	150/122	127	127	..	80	220	13,68/16,16	35,09
Lede	434	585/495	627	627	47	30,32/.....
Liedekerke	155	180/234	123	"300"	..	50,83/.....
Mere	242	330/286	380	380	10	25,64/35,71
Mespelare	37	39/ 28	9	5	..	2,42	1,19/ 1,21
Moorsel	372	420/412	426	426	..	60	20,00/20,76
Nieuwerkerken	248	300/289	361	361	4	4	..	3,92	3,70/ 3,48
Teralfene	102	108/115	41	25	..	33,06	17,01/17,01
Welle	124	147/147	197	197	2	1	..	1,08	0,47/ 0,60
Wieze	186	215/167	237	237						

(33)

ARBEIDSPARTICIPATIE IN DE VLASSEKTOR

171

B. Dekenaat Geraardsbergen

<i>parochie</i>	<i>aantal huishoudens</i>			<i>aantal métiers</i>			<i>% métiers</i>		
	1738	1764	1820	1738	1764	1820	1738	1764	1820
Appelterre-Eichem	146	177/160	223	29	18	..	19,86	10,17/11,25
Aspelare & Nederhasselt	248	301/311	375	103	99	134	41,43	32,89/31,83	35,73
Deftinge	174	231/217	264	83	93	154	47,70	40,26/42,86	58,33
Denderhoutem	341	519/435	546	66	200	..	19,35	38,54/45,98
Denderwindeke	279	291/352	470	20	65	..	7,17	22,34/18,47
Grimminge	31	50/ 57	81	5	7	..	16,13	14,00/12,28
Hemelveerdegem	50	57/ 56	66	27	18	..	54,00	31,58/32,14
Idegem	99	171/116	198	25	32	52	25,25	18,71/27,59	26,26
Moerbeke	112	144/120	169	35	38	..	31,25	26,39/31,67
Onkerzele	64	108/	180	..	47/43,12
Nederboelare	3	.../	109	..	47/43,12
Nederbrakel	341	450/471	645	174	400	..	51,03	88,89/84,93
Neigem	39	45/ 49	47	6	7	..	15,38	15,56/14,29
Okegem	93	120/ 70	98	..	9	7,50/12,86
Opbrakel	263	390/332	387	102	259	46	38,78	66,41/78,01	11,89
Ophasselt	137	181/177	187	45	35	..	32,85	19,34/19,77
Outer	144	188/186	262	..	65	92	34,57/34,95	35,11
Overboelare & Goeverdinge	174	.../230	341	84	142	..	48,28/61,74
Parike	81	121/ 85	142	53	75	..	65,43	61,98/88,24
Pollare	63	100/ 87	103	14	35	12	22,22	35,00/40,23	11,65
Schendelbeke	105	130/125	186	30	56	..	28,57	43,08/44,80
St.-Artelinks	74	135/117	150	..	25	26	18,52/21,37	17,33
St.-Lievens-Esse	279	375/284	365	86	70	..	30,82	18,67/24,65
St.-Maria-Lierde	198	260/218	284	105	100	45	53,03	38,46/45,87	15,85
St.-Maria-Oudenhove	221	302/310	352	126	200	..	57,01	66,23/64,52

<i>parochie</i>	<i>aantal huishoudens</i>			<i>aantal métiers</i>			<i>% métiers</i>		
	<i>1738</i>	<i>1764</i>	<i>1820</i>	<i>1738</i>	<i>1764</i>	<i>1820</i>	<i>1738</i>	<i>1764</i>	<i>1820</i>
St.-Martens-Lierde	155	205/165	188	84	100	20	54,19	48,78/60,61	10,64
Steenhuize	218	294/...	324	17	24	150	7,80	8,16/.....	46,30
Smeerebbe	17	22/ 29	49	4	11	15	23,53	50,00/37,93	30,61
Vloerzegem	35	49/ 37	57	6	15	11	17,14	30,61/40,54	19,30
Viane	133	210/173	222	55	126	..	41,35	60,00/72,83
Voorde	93	135/106	175	..	40	29,63/37,74
Waarbeke	17/18	34/	137	10	30	..	12,50	27,52/27,03
Nieuwenhove	62	75/111	137	10	30	..	12,50	27,52/27,03
Woubrechtgem	76	91/100	112	..	15	16,48/15,00
Zandbergen	130	168/158	200	28	60	48	21,54	35,71/37,97	24,00
Zarlardinghe	155	228/210	258	90	142	..	58,06	62,28/67,62

C. Dekenaat Oosterzele-Cordegem

<i>parochie</i>	<i>aantal huishoudens</i>			<i>aantal métiers</i>			<i>% métiers</i>		
	1738	1764	1820	1738	1764	1820	1738	1764	1820
Baaigem	81	.../ 69	113	16	26	38	19,75/37,68	33,63
Balegem	344	450/417	477	75	168	..	21,80	37,33/40,29
Borsbeke	77	90/198	279	20	12	98	12,99	6,67/ 6,06	35,13
Ressegem	77	90/	279	20	12	98	12,99	6,67/ 6,06	35,13
Bottelare	155	102/ 85	158	18	30	..	5,16	29,41/35,29
Burst & Bambrugge/202	290	84	20	67/ 9,90	23,10
Zonnegem	37	39/	290	84	20	67/ 9,90	23,10
Dikkele	40	45/ 40	49	14	12	21	35,00	26,67/30,00	42,86
Elene	81	93/152	192	34	26	48	23,78	15,48/17,11	25,00
Leeuwergem	62	75/	192	34	26	48	23,78	15,48/17,11	25,00
Erondegem & Ottergem	156	192/188	241	36	45	61	23,08	23,44/23,94	25,31
Erwetegem	217	244/232	310	72	125	200	33,18	51,23/53,88	64,52
Gijzenzele/ 53	86	18	30	22/56,60	25,58
Landskouter & Gijzenz.	112	126/.../.....
Landskouter & Gontrode/118	149	59	61/51,69
Landskouter & Gontrode & Gijzenzele	174	207/171	235	77	91	..	44,25	43,96/53,22
Godveerdegem	38	72/ 75	96	12	25	60	31,58	34,72/33,33	62,50
Grotenberge	93	103/114	142	17	16	30	18,28	15,53/14,04	21,13
Herzele	195	240/236	285	20	30	130	10,26	12,50/12,71	45,61
Hillegem	156	195/151	159	41	70	37	26,28	35,90/46,36	23,27
Hundelgem	62	69/ 66	88	..	15	21,74/22,73
Impe	..	105/ 95	117	..	70	40	66,67/73,68	34,19
Lemberge	45	60/ 42	80	12	10	20	26,67	16,67/23,81	25,00
Letterhoutem	93	../110	167	30	40	59	32,26/36,36	35,33
Massemen	125	150/	205	87	60	110	44,39	24,39/29,27
Westrem	71	94/	205	87	60	110	44,39	24,39/29,27

<i>parochie</i>	<i>aantal huishoudens</i>			<i>aantal métiers</i>			<i>% métiers</i>		
	1738	1764	1820	1738	1764	1820	1738	1764	1820
Melle	217	300/278	331	..	74	24,67/26,62
Merelbeke	192	268/286	380	123	20	..	64,06	7,46/ 6,22
Moortsele	68	111/ 71	83	22	28	40	32,35	25,23/39,44	48,19
Munte	76	.../ 85	133	37	45	..	48,68/52,94
Oombergen	68	83/ 83	101	25	21	27	36,76	25,30/25,30	26,73
Oordegem/341	337	..	75/21,99
Oordegem & Smetlede	257	300/.../.....
Oosterzele	350	420/344	456	109	232	..	31,14	55,24/67,44
Schelderode	68	78/106	147	40	50	..	58,82	64,10/47,17
Scheldewindeke	240	292/235	365	75	100	175	31,25	34,25/42,55	47,95
Semmerzake	90	114/113	136	41	40	"150"	45,56	35,09/35,40
Serskamp	70	87/ 80	10	11,49/12,50
St.-Goriks-Oudenhove	136	159/174	164	40	80	25	29,41	50,31/45,98	15,24
St.-Lievens-Houtem	170	.../230	274	76	60	68	44,71/26,09	24,82
Strijpen	155	180/168	235	34	65	..	21,94	36,11/38,69
Velzeke-Ruddershove	279	360/275	432	71	24	..	25,45	6,67/ 8,73
Vlierzele	170	199/189	287	30	50	128	17,65	25,13/26,46	44,60
Bavegem	81	108/108	158	20	30	43	24,69	27,78/27,78	27,22
Vurste	46	90/128	132	30	36	16	65,22	40,00/28,13	12,12
Wanzele/...	25/.....
Wichelen	465	540/478	648	..	75	130	13,89/15,69	20,06
Zottegem	254	346/...	310	3	..	6	1,18/.....	1,94
Bevegem/...	...	10	8/.....

D. Dekenaat Ronse

<i>parochie</i>	<i>aantal huishoudens</i>			<i>aantal métiers</i>			<i>% métiers</i>		
	1738	1764	1820	1738	1764	1820	1738	1764	1820
Amengijs	125	131/292	336	100	40	23	80,00	30,53/13,70	6,85
Beerlegem									
Paulatem	115	115/ 41	60	11	12	..	25,22	26,09/20,00
Dikkelvenne	174	180/240	264	18	18	37	23,56	33,33/24,66	50,68
Welden	136	163/184	244	41	60	150	23,56	33,33/25,00	56,82
Ename				..	60	95	36,81/32,61
Nederename	143	172/175	132	..	30	17,44/17,14
Elst	155	169/147	179	..	62	17,44/17,14	72,09
Etikhove	294	360/303	420	83	53	76	53,55	31,36/36,05	42,46
Maarke-Kerkem	250	272/288	336	162	300	..	55,10	83,33/99,01
Mater	411	480/401	594	168	250	..	67,20	91,91/86,81
Meilegem	42	49/ 53	58	..	200	41,67/49,88
Melden	198	232/217	300	11	10	21	26,19	20,41/18,87	36,21
Michelbeke	140	163/120	160	76	100	..	38,38	43,10/46,08
Munkzwalm	118	184/127	154	70	60	19	50,00	36,81/50,00	11,88
Nederzwalm				..	30	16,30/23,62
Hermelgem	170	196 37	50	21	15	..		40,54
St.-Maria-Latem		80	64	34	25	39	48,24	40,82 31,25	60,94
Leupegem	79	87/ 79	155	27	40	38		42,55	33,93
Nukerke	350	376/352	432	13	12	..	16,46	13,79/15,19
Berchem	232	270/252	330	88	350	..	25,14	93,09/99,43
Roborst		88	106	..	55	20,37/21,83
Wijlegem	124	154 14	..	38	40	..	(82,61)	45,45
Rozebeke		53	70	5	3	..	(71,43)	34,42 21,43
				..	10	18,87

parochie	aantal huishoudens			aantal métiers			% métiers		
	1738	1764	1820	1738	1764	1820	1738	1764	1820
Rozenaken	96	118/ 98	162	39	25	36	40,63	21,19/25,51	22,22
Ruien	181	195/243	392	66	40	..	36,46	20,51/16,46
Schorisse	381	455/407	520	..	300	65,93/73,71
St.-Blasius-Boekel	167	227/108	130	..	12	16	22,91/11,11	12,31
St.-Denijs-Boekel	167	227/112	169	50	40	46	(58,82)	22,91/35,71	27,22
St.-Kornelis-Horebeke	132	413/148	166	..	70	86	47,22/47,30	51,81
St.-Maria-Horebeke	242	413/312	337	..	125	155	47,22/40,06	45,99
Kwaremont	195	208/169	315	78	60	..	40,00	28,85/35,50
Volkegem	122	127/ 81	109	30	25	34	35,25	27,56/30,86	31,19
Edelare	122	127/ 70	48	13	10	4	35,25	27,56/14,29	8,33
Zegelsem	219	244/271	323	..	125	51,23/46,13
Zulzeke	141	171/107	169	48	50	..	34,04	29,07/46,73
Orroir/ 61	137	18	15	10/24,59	7,30
Ronse	1333	1575/1384	1965	320	"2000"	..	24,01/.....

E. Andere parochies

Borchtlombeek/ 71	...	11	5/ 7,04
Gavere	112	156/163	178	18	14	41	16,07	8,97/ 8,59	23,03
Gentbrugge	...	129/192	17	13,18/ 8,85
Liefferinge/ 20	32	..	3/15,00
Melsen-Wassene	43	57/ 53	93	25	32	8	58,14	56,14/60,38	8,60
Aaigem & Vlekkem	...	252/292	336	100	40	23	15,87/13,70	6,85